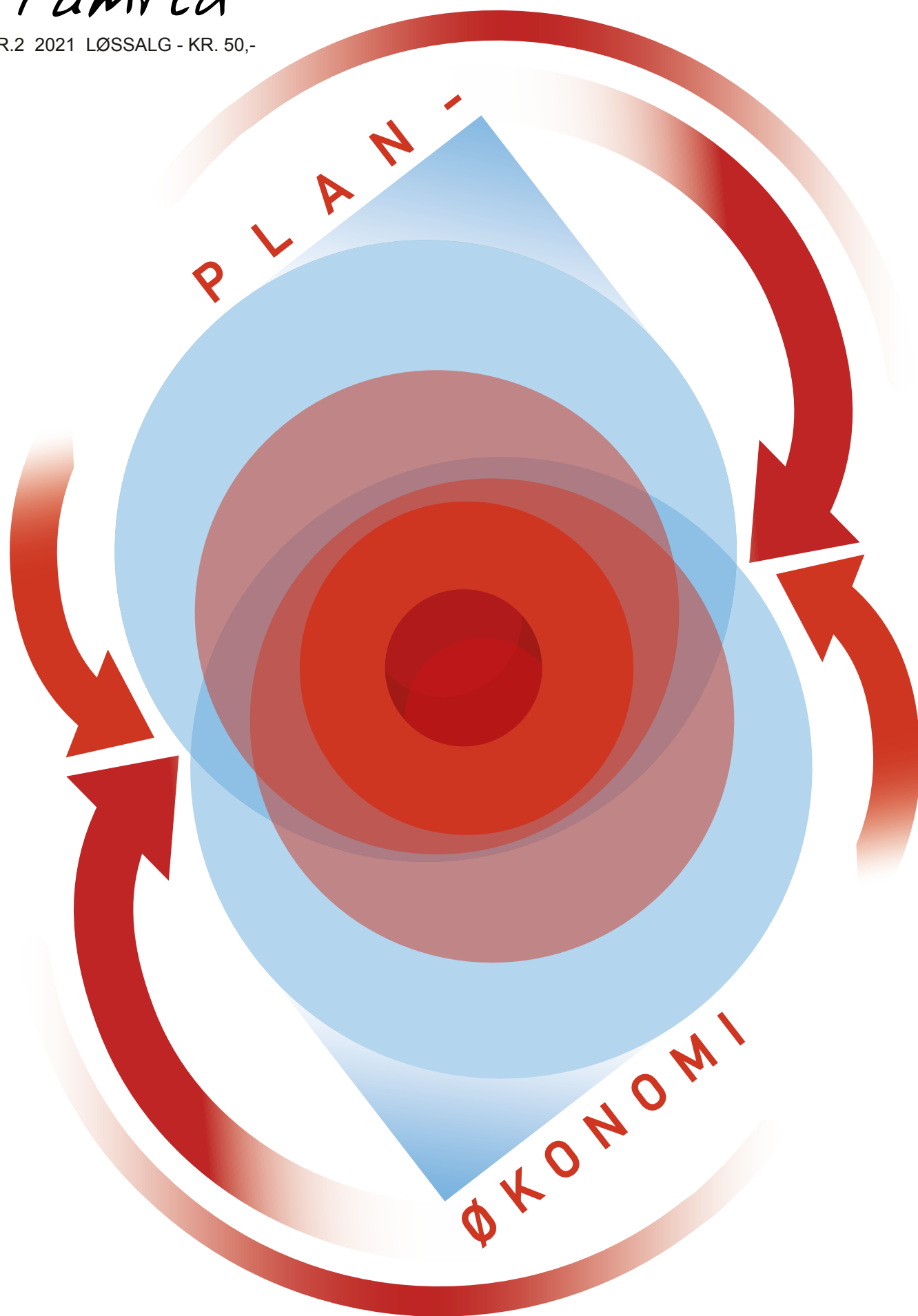
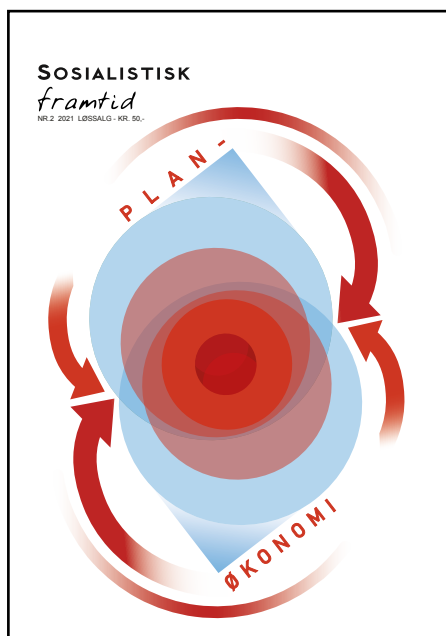

SOSIALISTISK *framtid*

NR.2 2021 LØSSALG - KR. 50,-

SOSIALISTISK framtid

Sosialistisk framtid,
v/ Aslak Storaker
Kollåsveien 52
4900 Tvedestrand
post@sosialistiskframtid.no

ISSN: 1503-6537

Utgivere:
Bevegelsen for Sosialisme,
Marxistisk Forum, Progressivt Forlag og
Norges Kommunistiske Ungdomsforbund

Redaktør: Aslak Storaker.
Redaksjon: Erik Dokken, Oscar Dybedahl,
Sindre Mørk, Aleksander Nordby, Aslak
Storaker, Mathias André Sjøvold, Per
Kristian Torp, Ivar Espås Vangen og Steinar
Lorås Sæter

Design: Elise Øraker
Forside: Aleksander Nordby

Redaksjonen avsluttet: 23.05.2021

Signerte artikler står for forfatters regning
og representerer ikke nødvendigvis utgiver
organisasjonenes synspunkter.

Opplag: 300

Trykk: Eget

Abonnement på Sosialistisk framtid (fire
nummer): Kr. 250 (Kr. 100 for førstegangsa-
bonnenter). Støtteabonnement: Kr. 300.
Medlemskontingent BfS: Kr. 290 (SF
inkludert i prisen). Skoleelever/dårlig
råd: Kr. 190. Kontonummer for innbetal-
ing av abonnement/kontingent: 0539 19
69657. NB: Ved betaling av kontingent
og abonnement vennligst påfør navn og
adresse og abonnement eller medlemsskap i
merknadsfeltet.

Sosialistisk framtid er medlem av
Norsk Tidsskriftforening

Innhold.....

Glimt frå verda.....	3
Effektiv og ubyråkratisk fordeling av goder.....	4
Innovasjon og miljø i en kybernetisk planøkonomi.....	8
Anmeldelse: <i>Peoples Republic of Walmart</i>	16
Anmeldelse: <i>Det ulykkelige Arabia</i> - verden etter Jemen.....	22
Et manifest for livsfarlig og naturødeleggende klimapolitikk.....	24
Anmeldelse: <i>The contradictions of real</i> <i>socialism</i>	28
Anmeldelse: <i>Aldri tie, aldri glemme</i>	31
Debatt: Rødt mellom klassesamarbeid og refleksjon.....	33
Debatt: For en offensiv statlig klima- og industripolitikk.....	38

“Framhaldet av det militære engasjementet kan verke paradoksal i lys av at dei krigsinnsatsar med størst skandinavisk deltaking, i Afghanistan, Irak og Libya, ikkje har skapt meir fred i dei tre landa. Trugsmålet frå militante islamistar er framleis «alvorleg», og den tette tilknyttinga til USA skaper også andre former for utfordringar, blant anna i forholdet til Russland.”

- Minda Holm på leiarplass i *Internasjonal Politikk*

Krigen i Afghanistan har kosta Norge milliardar

Forsvaret har til saman hatt 10,5 milliardar kroner i meirutgifter knytta til norske styrkebidrag i Afghanistan mellom 2002 og 2020. I tillegg til dei militære utgiftene, gjorde bistanden til Afghanistan eit kraftig hopp etter at Norge sendte dei første soldatane. I perioden 2002-2020 sendte Norge 12,3 milliardar kroner i øymerka bistand til Afghanistan. I tillegg til den sivile bistanden, har Norge medverka til eit fond som er oppretta for å finansiere det afghanske forsvaret og tryggingstyrkar. I 2019 var Norges bidrag til fondet på totalt 102 millionar dollar.

Forsvarets forum

Ny gransking finn djupt delte meiningar i Donbass

Om lag 14,000 menneske har døytt i krigen i den austre ukrainske regionen Donbass. Over 2 millionar har flydd anten til andre delar av Ukraina eller til Russland. To tredelar av respondentane i territoria kontrollert av separatistar skuldar anten på den ukrainske regjeringa eller på Vesten for krigen. Til skilnad frå dei fleste i territoria kontrollert av Kiev, som skuldar like mykje på deira eiga regjering og på Russland. I Kiev-kontrollert Donbass meiner eit stort fleirtal at separatist-regionane bør leverast attende til Ukraina. I utbrytar-territoria som er kontrollert av separatistane, ønsker over halvparten av respondentane å slutte seg til Russland. Berre 12 prosent ønsker å bli reintegrert i Ukraina.

Washington Post

Kvar fjerde kvinne opplever partnervald

Ifølge Verdens helseorganisasjon er 641 millionar kvinner utsett for partnervald. Tar ein med vald frå ikkje-partnarar aukar det til minst 736 millionar kvinner. Tala er basert på undersøkingar i 161 land i perioden 2003-2018. Rapporten viser at det er meir vald i fattige område. I Sør-Asia (India og tilstøytande land) opplever meir enn kvar tredje kvinne partnervald. I Nord-Europa har 23 prosent av kvinnene vore utsett for partnervald.

NRK

Dei høge dødstala i Sverige skuldast låg bemanning

Den svenske regjeringsnedsette koronakommisjonen slår fast i sin delrapport i desember at hovudårsaka til at så mange har døytt under koronapandemien, er langsiktige, strukturelle problem innan helseomsorga. Det blir blant anna peikt på låg bemanning, høg del ringevikarar og uavklarte roller på sjukeheimane som avgjerande årsaker. "Eg tør å stikke ut haka og seia at hadde politikarane lytta på Kommunal, hadde det vore færre dødstal i eldreomsorga i Sverige. Alt kva koronakommisjonen peikte på av veikskapar, har vi mast om, og dei har ikkje lytta til oss," seier Tobias Baudin, leiar for den svenske fagforeininga Kommunal. Eldreomsorga er privatisert i langt større grad i Sverige enn i Norge.

Fagbladet

Folketalet søkk i Øst-Europa

Fram til 1989 voks folketalet i Frankrike og Ukraina ganske likt. Men etter murens fall har folketalet i Frankrike auka med ni millionar, mens folketalet i Ukraina har sokke like mykje. Folketalet har sokke med ein fjerdedel i Latvia, Litauen og Bulgaria. Det har sokke med 18-20 prosent i Ukraina, Armenia, Estland, og Kroatia – og med 14-17 prosent i Romania og Bosnia-Herzegovina. Ein FN-prognose reknar med at folketalet i Bulgaria vil søkke frå 7,2 millionar i 2020 til 5 millionar i 2050. Det vil bety at Bulgaria blir det landet der folketalet fell raskast i verda. Dei neste ni på denne lista frå FN er også øst-europeiske.

Standpunkt

Kommunistisk valsiger i Kerala

I nesten fire tiår har makta i den indiske delstaten Kerala skifta mellom Communist Party of India (Marxist), som er leian- de i Left Democratic Front (LDF), og den Kongress-leia United Democratic Front (UDF). Men i år ga veljarane eit klart mandat for ein fornya periode med LDF. President Modis Bharatiya Janata Party (BJP) fekk ingen representantar i den nyvalde forsamlinga. Velferdsprogrammet som blei lansert av LDF-regjeringa, som skulle gje stønad til folket under den nasjonale nedstenginga, såg ut til å bringe regjeringsalliansen nærare folket. Alle bortsett frå 6 % av respondentane svarte at dei var blitt godtgjort med dei gratis matpakkene frå regjeringa.

The Hindu

Effektiv og ubyråkratisk fordeling av goder

Av Morten Johansen

Alle økonomiske systemer må ha mekanismer for fordeling av goder. Mekanismene kan være mer eller mindre effektive. Vi tar det for gitt at et planøkonomisk system vil forsøke å minimere bruken av markedet som fordelingsmekanisme. Vi forutsetter imidlertid også at et vellykket samfunn styrt etter planøkonomiske prinsipper bør tilstrebe å være minst like effektivt som den virkelig eksisterende markedsøkonomien. Hvis det planøkonomiske systemet ikke klarer dette har det feilet. Det er uinteressant med forsøk på å gå tilbake til et enklere levesett, i større grad basere seg på ineffektiv selvberging eller å overlate menneskets skjebne til Guds vilje eller naturens ubarmhjertighet.

Noen allerede eksisterende fordelingsmekanismer er:

1. Gratis for alle/kø: f.eks. låne bøker på biblioteket, puste frisk luft, gå tur i skogen, eller få plass på Sørenga sjøbad en lørdag med sol før fellesferien. Hvis godet er begrenset, vil de som venter lengst få tilgang til godet.

2. Kvalifisering/søknad: f.eks. studiestipend eller helsetjenester. Tilgangen til godet begrenses til det du har rett på, som kan samsvare bra eller dårlig med hva du har behov for.

3. Betalingsvilje og pris: varer og tjenester som kan kjøpes på et marked.

Fordelingsmekanismene er ikke gjensidig utelukkende. Eksempelvis kombineres kjøp og betalingsvilje for bruk av veier i rushtiden eller vinmonopolets slipp av sjeldne viner. Betalingsvilje og kvalifisering kombineres ved salg av eksempelvis reseptlagt medisin.

Hvordan mekanismene utformes vil alltid favorisere noen fremfor andre. Bompenger, som øker innslaget av betalingsvilje og senker innslaget av kjøp, er bedre for de med mye penger eller lite tid, enn for de med lite penger eller mye tid. Klassekamp og de sosiale virkningene ved valg av fordelingsmekanismer er ikke temaet for denne gjennomgangen. Her er fokuset på effektivitet med hovedvekt på prismekanismens påståtte effektivitet.

Så hvordan står det egentlig til med planøkonomiens hovedkonkurrent, den virkelige eksisterende markedsøkonomien?

Betalingsvilje og pris

Betalingsvilje og pris som fordelingsme-

kanisme demonstrer angivelig sin overlegenhet ved at prisen også sender signaler til produsentene, slik at produksjonen av ulike goder kan veies mot hverandre og investeringer kanaliseres til de produktene som kaster mest av seg. Som Marius Doksheim fra Civita beskriver det¹:

"I markedet dannes prisene i et samspill mellom forbrukernes etterspørsel og produsentenes tilbud, og prisen forener i utgangspunktet mange ulike interesser på en effektiv måte, så en unngår overproduksjon eller mangel på varer. Når det offentlige kontrollerer økonomien, må en forsøke å forene ulike interesser uten noen klar målestokk for hva det skal produseres mer eller mindre av. Det gir lavere effektivitet"

Når pris skal forene mange ulike interesser følger det også at behov og interesser kun kommer til uttrykk i en formidlet form. Har man ikke penger til å betale kommer heller ingen behov eller interesser til uttrykk. Har man mye penger kom-

"Klassekamp og de sosiale virkningene ved valg av fordelingsmekanismer er ikke temaet for denne gjennomgangen. Her er fokuset på effektivitet med hovedvekt på prismekanismens påståtte effektivitet."

Graf 1: Produksjon av hvete verden over

mer ens behov og interesser til uttrykk i større grad enn andres.

Hvordan bestemmes markedsprisen på ris og hvete?

For å vurdere hvorvidt prismekanismen er en effektiv fordelingsmekanisme må vi vite hvordan en vare ender opp med en pris i praksis. Det vil si, hvor mange aktører og timeverk er involvert for at en pris overhodet kan avdekkes i et marked.

Som eksempel bruker vi godene ris og hvete. Ernæringsmessig er ris og hvete nesten identiske. De har noenlunde samme energiinnhold per gram og noenlunde

samme energisammensetning. De inneholder ca. 10 % protein, nesten ikke fett, og har en høy andel karbohydrater. Enten en eller begge utgjør en stor del av kostholdet til svært mange mennesker over hele verden og har gjort det i flere tusen år. Begge godene kan lagres over lengre tid og verdens produksjon har vært relativt forutsigbar over tid, jf. graf 1.

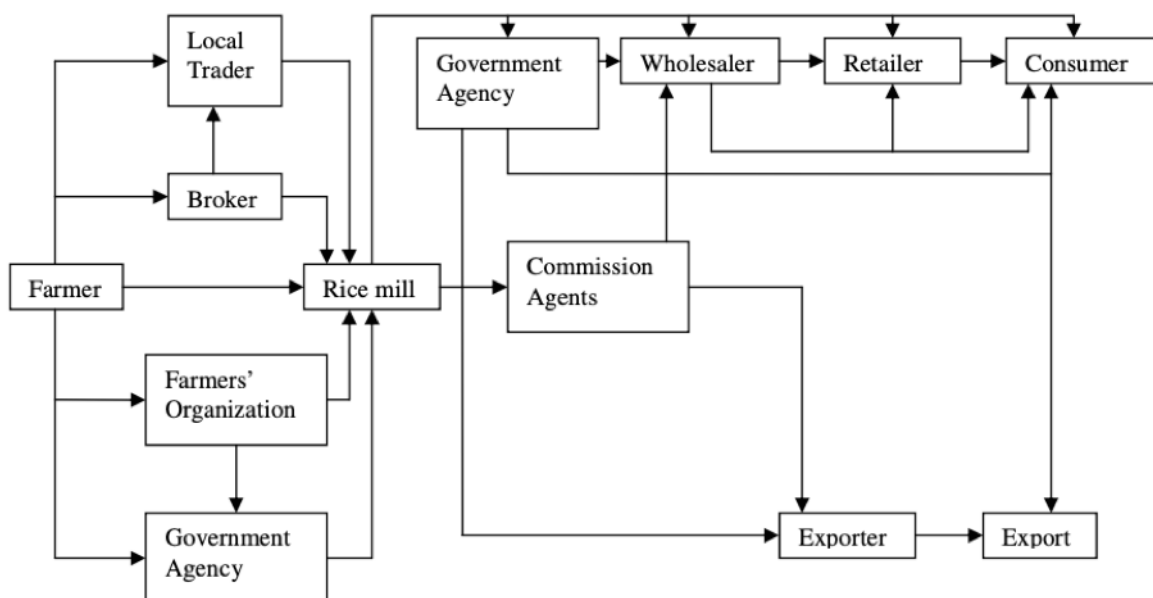
Vi begynner med 5 kg Eldorado jasminris fra Thailand som selges i norske Kiwibutikker. Før risen havner i NorgesGruppens datterselskaper Unil/Eldorado og Asko, og til slutt havner i en Kiwibutikk,

"Når pris skal forene mange ulike interesser følger det også at behov og interesser kun kommer til uttrykk i en formidlet form. Har man ikke penger til å betale kommer heller ingen behov eller interesser til uttrykk. Har man mye penger kommer ens behov og interesser til uttrykk i større grad enn andres."

har det skjedd prisoppdagelse i følgende ledd², se graf 2.

Som vi ser av skjemaet er det flere aktører som er involvert før Norgesgruppen ASA kommer inn i bildet. I disse leddene skjer det prisoppdagelse gjennom kjøp og salg, men også forhandlinger mellom sammenslutninger og statlige vedtak om eksempelvis minstepris til risbøndene. Selv om det ikke kun er rene markedsmekanismer i sving produserer risbønder i Thailand mye av risen for eksport, så det er en grense (om enn vanskelig å identifisere helt eksakt) for hvor dyr thailandsk ris kan bli i forhold til andre riseksportende land som Kambodsja og Vietnam³. Dette begrenser politikkenes handlingsrom til å heve lønningene til risbøndene.

Graf 2: Risens prisoppdagelse

Deler av hvetemarkedet er betydelig mer utviklet. Ca. halvparten av norsk mathvete er importert med en tollsats som teoretisk sett skal gi den samme prisen som vedtatt norsk kornpris etter at prisnedskrivningen er trukket fra. Teknikalitetene ved prisfastsettelsen på norsk korn er ikke det vi skal bry oss med her, ei heller selvforsyningsfantasier, landbrudssubsidier eller toll-

vern. Det vi er interessert i er oppdagelsen av kornprisen før den ilegges toll.

Tradisjonelt har noe av hveten blitt importert fra USA hvor råvarer gjerne handles på en av CME Group sine råvarebørser. Her finner vi prisdannelsen på råvarer i sin foreløpig mest avanserte form, selv om det også her kan være regler med eksportkvoter, lisenser osv.

Det er ulikt hvilke tjenester en råvarebørs tilbyr, men de, eller andre tilknyttede tjenesteleverandører kontrollerer at kjøper kan betale for seg (clearing house) og at selgerens vare er av en viss type og en viss kvalitet.

De som ønsker å selge råvarer selger en futures kontrakt på levering av eksempelvis 5000 bushel (ca 136 tonn) SRW (soft red winter) hvete levert mars 2022, til eksempelvis stedet Burns Harbor.

Hver gang en kontrakt blir solgt foregår det såkalt "price discovery" eller prisoppdagelse. Kjøper og selger har blitt enig om hva 5000 bushel SRW wheat levert i mars 2022 er verdt.

På en råvarebørs som Chicago Board of Trade handler ikke bare de som kjøper

og selger hvete for faktisk levering, men også de som vil kjøpe og selge hvete fordi de tror prisen skal opp eller ned. Denne gruppen tradere handler det vi kan kalle papirhvete, altså kontrakter på levering av hvete som gjøres opp før selve leveringen. 99% av kornkontraktene gjøres opp før utløpsdato⁴ dvs. at 99 % av handelen er papirhandel. Hvis du tror prisen på hvete skal opp kjøper du kontrakten spesifisert over og selger den igjen på et senere tidspunkt. Hvis prisen har gått opp, har du tjent penger. Hvis du tror prisen på hvete skal ned, låner du en kontrakt som du selger, for så å kjøpe og levere den tilbake til utlåneren på et senere tidspunkt. Hvis prisen på hvete har gått ned mer enn lånekostnaden på kontrakten så har du tjent penger.

På råvarebørsen kan du også kjøpe eller utstede opsjoner, som er en rett, men ikke en plikt, til å kjøpe eller selge hvete på et visst tidspunkt til en viss pris. Hvis du tror prisen på hvete skal opp kan du eksempelvis kjøpe en kjøpsopsjon på hvete til levering om tre måneder til dagens hvetepris. Hvis prisen på hvete til levering om tre måneder stiger mer enn du har betalt i premie på opsjonen har du tjent penger.

Råvarer kan også handles gjennom foren-

klede finansielle produkter som Exchange Traded Funds (ETF'er) der de underliggende aktivaene kan være futureskontrakter eller opsjoner som gjør at du får eksponering mot prisutviklingen i en eller flere råvarer, men på en enklere måte.

De som har kjøpt kornkontrakter kun for å spekulere i prisutviklingen selger dem før levering til de som har solgt lånte kontrakter og må levere dem tilbake. Slik nulles begge sider av papirhandelen mot hverandre før leveringsdato. Dette går som regel greit, men at Western Texas Intermediate olje for levering i mai 2020 i Cushing Oklahoma, ble handlet for minus 37 \$ per fat illustrer at papirkontrakter blir veldig fysiske hvis du ikke blir kvitt dem.

I og med at de som ønsker å handle faktisk hvete og papirhvete gjør det gjennom de samme produktene (bl.a. futures og opsjoner), er markedet mye mer likvid, det vil si har flere kjøpere og selgere, enn et marked hvor all handel ender i faktisk levering. Et likvid marked sørger for at det er lettere å selge raskt uten å måtte dumpe prisen. Råvarebørsene har også den fordelen at kornprodusentene selv kan kjøpe opsjoner for å sikre seg mot fremtidig prisnedgang. I tillegg er råvarebørsenes kontrakter standardiserte og

"... hvor skal arbeiderne begynne for å vri økonomien i planøkonomisk retning? En lavthengende frukt er å identifisere forutsigbare menneskelige behov med naturlig metningspunkt, produsere nok av disse og gjøre dem gratis for alle."

avhengigheten av personlige relasjoner og lokalkunnskap blir mindre. Isolert sett bidrar dette både til forutsigbar og effektiv ressursutnyttelse for både produsenter og samfunnet, selv om prisvolatiliteten kan bli høyere ved ekstraordinære hendelser slik oljeeksempelet over illustrerer.

Hvem er involverte i å få råvarebørsene til å fungere?

Råvarebørsene fungerer imidlertid ikke uten en betydelig arbeidsinnsats fra både private og offentlige aktører, hvis arbeidsinnsats må regnes med i totalregnskapet for hvor effektiv pris som fordelingsmekanisme egentlig er. Mange av de involverte er verken produsenter eller konsumenter, på samme måte som offentlige saksbehandlere verken konsumerer eller produserer godene de fordeler. Et passende navn for disse aktørene er markedsbyråkrater og deres aktivitet er kun positiv for så vidt som den i siste instans bidrar til å øke tilfredstilførselen av menneskelige behov.

Blant de private institusjonene som er involvert finner vi råvarebørsene, clearing houses, meglere (de som gjennomfører kjøpene og salgene på vegne av kjøper og selger), ratingbyråer (de som blant annet vurderer kvaliteten på forskjellige finansielle produkter) samt leverandører av markedsdata, IT-systemer og råvareindekser. Disse legger til rette for at det skal være mulig å gjennomføre kjøp og salg, og utvikler produkter som skal gi tradere en fordel i konkurransen med andre tradere. Omfanget av det siste kan illustreres med de fiberoptiske kablene som ble lagt i luftrett linje mellom Chicago og New York. High frequency tradere kjøpte tilgang til kablene så de kunne tjene penger på å oppdage prisforskjellen på futureskontraktene på aksjene som ble handlet i Chicago og de samme aksjene som ble handlet på børsen i New York, mikrosekunder før andre markedsaktører⁵.

I tillegg kommer arbeidstimene til de som faktisk gjennomfører kjøp og salg på råvarebørsene, det vil si bønder, et stort antall individuelle tradere, samt fondsforvaltere

og ETF-tilbydere.

Til sist kommer de offentlige ansatte som legger til rette for at markedet skal kunne fungere. Det kreves byråkrater og folkevalgte til å utarbeide og vedta lover og forskrifter som legger rammene for markedet. Det kreves politi og finanstilsyn for å føre kontroll med at lovene blir overholdt. Det kreves domstoler som gjennomfører rettsaker. Og det kreves sentralbanker og finansdepartementer som redder markedsaktørene når de feiler, forutsatt at de er for viktige for samfunnet til å feile.

Og dette systemet, med alle timeverke- ne som nedlegges av markedsbyråkrater, statlige byråkrater og individuelle tradere, skal altså være det mest effektive systemet for å fordele goder som hvete og ris.

Politiske spørsmål i en planøkonomi

Det er mange spørsmål som ikke har selv- sagte svar i en tenkt, demokratisk styrt, global planøkonomi. I et planøkonomisk system blir disse politiske spørsmål. Med eksempelet ris og hvete kan vi skissere noen her:

- Hvor store skal lagrene av ris og hvete være for å ta høyde for uforutsette hendelser?
- Hvor mye ressurser skal brukes på å utvikle mer moderne produksjonsutstyr som vil øke produktiviteten?
- Hvor skal lagrene ligge og hvor skal produksjonen foregå?

Slike spørsmål besvares i dag delvis av markedet, og det at de ikke har selvsagte svar i et planøkonomisk system kan like gjerne sees på som en styrke som en svakhet.

Dersom en del goder ikke skal fordeles gjennom markedsmekanismer vil gratis distribusjon være langt mer tidsbesparende enn ulike former for kvalifiseringsordninger som må vedtas, revideres og operasjonaliseres på en eller annen måte. Jo flere av godene som tilfredsstiller relativt forutsigbare behov som samfunnet også har overskudd til å distribuere gratis uten

risiko for kø, desto mer tid vil bli frigitt til økt produksjon av andre goder eller fri tid.

Det er like lite sannsynlig at folk vil spise seg i hjel på gratis hvetemel, som det det er at folk puster seg i hjel på gratis luft. Ris og hvete har med andre ord noen kvalitetsforskjeller fra andre typer behov som for eksempel energi eller størrelsen på en bolig, hvor behovet kan justeres oppover uten noe naturlig metningspunkt. Det betyr ikke at den første kategorien behov er mer menneskelig eller annen svada, bare at de er lettere å planlegge for.

Marius Doksheims innvending mot planøkonomi sitert innledningsvis er at man trenger priser for å forene ulike interesser, samt hindre over- og underproduksjon. Dette gjelder imidlertid ikke alle goder. For eksempel er konsumet av ris og hvete relativt forutsigbart og det er mulig å bygge lagerkapasitet for å forhindre mangel og å lagre overproduksjon. Det er med andre ord ikke nødvendig å gå veien via pris, og alle markedsbyråkratene prisoppdagelse forutsetter, for å vite omlag hvor mye ris og hvete menneskene i verden har behov for.

Hvis vi ser for oss et scenario hvor det er gjennomført en arbeiderrevolusjon i minimum de mest teknologisk avanserte landene og arbeiderne ikke må bruke all sin energi på å nedkjempe angrep utenfra, hvor skal arbeiderne begynne for å vri økonomien i planøkonomisk retning? En lavthengende frukt er å identifisere forutsigbare menneskelige behov med naturlig metningspunkt, produsere nok av disse og gjøre dem gratis for alle.

Kilder:

1. Hva er planøkonomi? <https://www.civita.no/politisk-ordbok/hva-er-planokonomi>
2. Rice Price Policy in Thailand, <http://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordId=1389016&fileId=1646883>
3. Bangkok Post, Expensive Thai rice: Who will buy it? <https://www.bangkokpost.com/learning/learning-news/249231/expensive-thai-rice-who-will-buy-it>
4. Elaine Hub, Mastering the Grain Markets.
5. Se Flash Boys, Michael Lewis

Innovasjon og miljø i en

Hvordan kan en kybernetisk og sosialistisk planøkonomi legge til rette for innovasjon og effektivisering, og samtidig håndtere miljø- og klimaspørsmål på en måte som ikke undergraver livsgrunnlaget til både mennesket og andre arter?

Av Håkon Edøy Hanssen

Først kan det avklares at jeg med sosialistisk planøkonomi sikter til en økonomi hvor de viktigste økonomiske avgjørelsene springer ut av en demokratisk forankret plan. Dette innebærer ikke et totalt fravær av markeder eller markedsmekanismer. Markeder oppstod ikke med kapitalismen, men markedet fikk en helt ny utbredelse og rolle med framveksten av det kapitalistiske lønnsarbeidet.¹ I en sosialistisk planøkonomi vil man derfor ikke måtte underkaste seg et marked for å få tilgang til livets nødvendigheter, slik tilfellet er i kapitalistiske samfunn.²

Ifølge tilhengere av kapitalismen (og noen sosialister) er en sosialistisk planøkonomi den rake motsetningen til innovasjon og teknologisk fremskritt. Miljø nevnes noen ganger også, med henvisning til miljøproblemene i Sovjetunionen. Dagens lave produktivitetsvekst,³ så vel som miljø og

klimakrise, undergraver troverdigheten til dem som forkynner kapitalismens og markedets fortreffelighet.

Denne teksten vil diskutere hvordan en kybernetisk og sosialistisk planøkonomi kan håndtere disse to problemstillingene, hovedsakelig gjennom regulering av kompleksitet og usikkerhet. Teorien bygger på kybernetikeren Stafford Beers arbeid rundt styring og ledelse og vil bygge videre på min tekst i *Røyst*, som tok for seg liknende tema.⁴

For Stafford Beer var usikkerhet, kompleksitet og endring over tid, og hvordan

man forholder seg til disse fenomenene, et gjennomgående element. Han anså menneskets evne til å forstå verden rundt seg som klart biologisk begrenset.⁵ Disse grensene legger føringer for hvordan vi håndterer kompleksitet og endring, men det betyr ikke at styring og regulering av særdeles komplekse systemer (som en global økonomi) ikke er mulig. Beer var klar på at gjennom bruk av de rette kybernetiske teknikkene kunne man legge grunnlaget for allmenn frihet, istedenfor å underkaste seg ukjente og «mystiske» krefter av naturlig eller menneskelig opphav.

En av disse teknikkene er det Beer kaller for *attenuering*, hvilket betyr å redusere variasjonen⁶ i et system. Når vi for eksempel kjører en bil, har vi en noe abstrakt forståelse av hva som skjer når vi trykker på bremsen. Så lenge den fungerer som forventet antar vi at alt fungerer som det skal. Dersom bremsen ikke fungerer, og vi ikke klarer å fikse feilen selv, leverer vi bilen til en mekaniker. Mekanikeren vil attenuere variasjonen fra bilen på en annen måte enn oss, og vil etterhvert reparere bilen. Mens vi har *tilstrekkelig variasjon* til å bruke bilen for det meste av tiden, vil vi noen ganger være avhengige av mekanikeren utvidete variasjon. Mekanikeren fun-

“Ifølge tilhengere av kapitalismen (og noen sosialister) er en sosialistisk planøkonomi den rake motsetningen til innovasjon og teknologisk fremskritt.”

kybernetisk planøkonomi

Bilde fra Jacobin.

gerer her som et system av et høyere ressursjonsnivå, som kun brukes ved behov.

Kompleksitet og endring - Attenuering

Demokratisering av økonomien er en frase som går igjen hos venstresiden når alternativer til kapitalismen diskuteres. Nøyaktig hva dette innebærer er ikke alltid klart. Det kan enten være nasjonalisering for å oppnå en større grad av kontroll av privat sektor ved folkevalgte organer, deriblant Stortinget. Den andre muligheten er markeds sosialisme, hvor produksjonen utføres av samvirkelag. Ved nasjonalisering er tanken at sosialismen

"Demokratisering av økonomien er en frase som går igjen hos venstresiden når alternativer til kapitalismen diskuteres. Nøyaktig hva dette innebærer er ikke alltid klart."

administreres av det offentlige, mens markeds sosialismen går ut på at arbeiderne eier og styrer sin egen arbeidsplass.

Problemet med nasjonalisering er at selv om hele Stortinget bestod av sosialister

ville det vært begrenset hvor mye de kunne endret, selv om de vedtok å nasjonalisere store deler av økonomien.⁷ Vedtakene hadde ikke automatisk ført til en bedring av arbeidsforhold eller mindre jag etter profitt. Stortinget kan vedta endringer

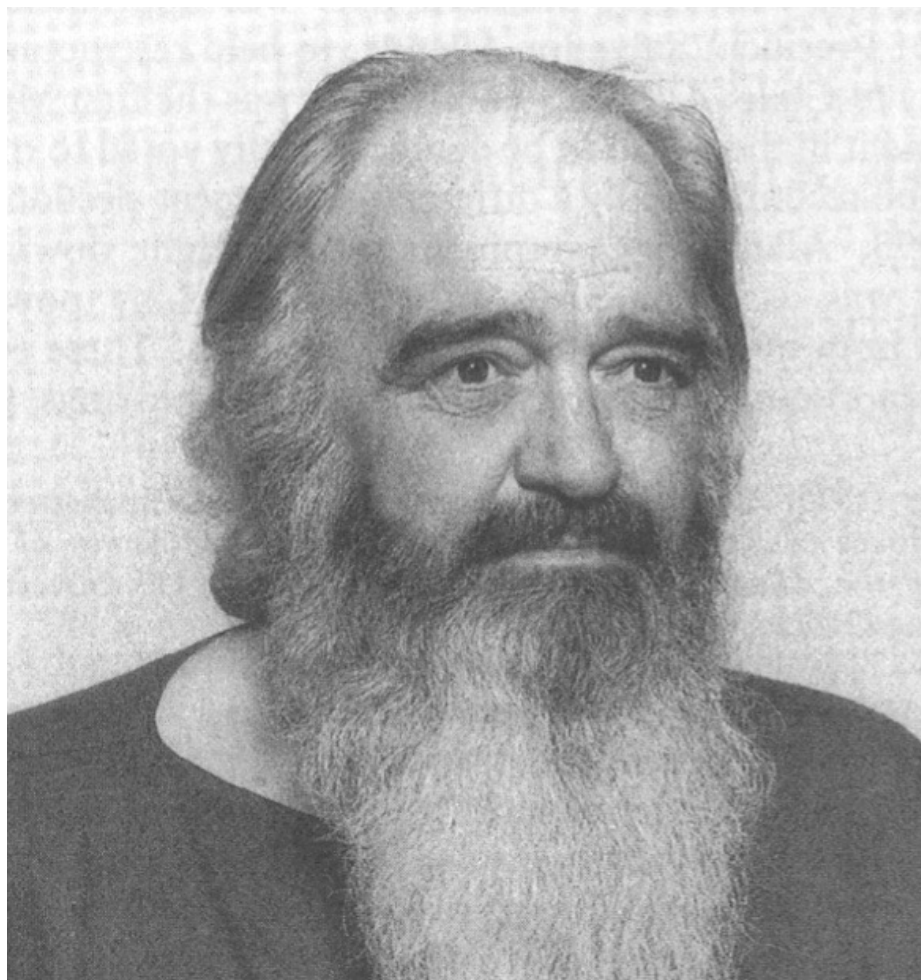
**“Under markeds-
sosialismen vil konkurran-
sen legge begrensinger på hvor
demokratisk driften
av samvirkelagene
kan være.”**

for å bedre på dette, men om ledelsen i selskapene ikke er enige i vedtakene, kan de velge å ignorere dem og satse på at det ikke får noen konsekvenser. De kan vedta nye føringer for selskapet, eller skifte ut ledelsen med folk som er mer sympatiske til politikken, men dette vil ta tid og treffsikkerheten vil være begrenset. Stortinget har ikke, som Beer ville uttrykket det, tilstrekkelig variasjon for å være sikker på at vedtakene gjennomføres etter hensikten.

Under markedsosialismen vil konkurransen legge begrensinger på hvor demokratisk driften av samvirkelagene kan være. De vil fortsatt produsere med profit som mål, og resultatet blir at arbeiderne utnytter seg selv for å opprettholde jobbene sine. Skrankene for det økonomiske demokratiet vil også gradvis innsnevres, etter hvert som konkurransen tilspisser seg.⁸ Denne dynamikken, hvor markedskreftene overstyrer progressive tiltak på bedriftsnivå, er diskutert i marxismen og i Marx.⁹ Dette fenomenet har også en kybernetisk forklaring, og viser hvordan en tilbakekobling overstyrer systemet som benytter seg av den.

Kapitalistisk innovasjon

I diskusjoner om innovasjon og teknologiske fremskritt forøvrer poengterer venstresiden ofte statens rolle. Arbeidet til den italienske økonomen Mariana Mazzucato er en gjenganger. Hun viser hvordan de viktigste innovasjonene som har bedret livet til mange er et resultat av statlige overføringer direkte til bedrifter, eller en følge av grunnforskning, igjen finansiert av staten.¹⁰ Høyresidens svar på dette fenomenet er å vise til at en betydelig andel av det faktiske arbeidet blir utført av bedrifter, hovedsakelig små eller forsknings-

Stafford Beer.

og utviklingsavdelinger i større selskaper med en viss autonomi.¹¹ Fremskrittene blir forklart som en følge av at disse aktørene opererer i et marked som disiplinere dem til å stadig levere fremskritt, om de fortsatt ønsker å få tilgang til statlige midler. På den måten blir spillerommet til enhver form for demokratisk planlegging underkastet kravene i markedet, og økonomiske spørsmål begrenses til i hvor stor grad staten skal involvere seg i markedet.

Sosialistisk innovasjon

Den teknologiske utviklingen og innovasjonen i en sosialistisk økonomi kan forekomme på en måte som minner om hvordan den forekommer under kapitalismen, med noen tydelige forskjeller. Midlene som ulike virksomheter bruker på forskning og utvikling vil komme fra den delen av samfunnets merprodukt som er avsatt til dette (samfunnets akkumulasjonsfond).¹² Hvor stor andel disse midlene skal utgjøre av det samfunnsmessige merproduktet er noe som bør være demokratisk bestemt. Det samme gjelder hvordan disse midlene bør fordeles mellom ulike typer forskning, og til hvilke formål. For eksempel hvor mye som skal brukes

på langsiktig kontra kortsiktig utvikling, hvor mye som skal brukes på elektronisk kontra farmasøytisk industri, og så videre. Disse rammene vil naturlig nok ikke være detaljerte, av den enkle grunn at de sentrale beslutningsorganene ikke vil ha tilstrekkelig variasjon.

For å håndtere de mer konkrete avgjørelser vil det Maxi Nieto og Juan Mateo kaller for investeringsråd (IR) brukes.¹³ Disse rådene vil operere innenfor gitte geografiske og industrielle grener og har som oppgave å fordele midler til initiativer fra enkeltpersoner, grupper, eller arbeiderråd. Medlemmene av IR kan få utdelt bonuser og flere midler, om de finansierte prosjektene viser seg å være nyttige. Metodene som IR benytter seg av for å skille gode prosjekter fra de dårlige vil til en viss grad være algoritmiske, for eksempel metoder for å optimalisere ressursbruk, enten det er energi, råstoff, arbeidstid, og lignende. Dette vil være nødvendig både for å definere hva som bør optimaliseres, men også for å sette mer kvalitative mål.¹⁴ Det vil likevel være behov for beslutninger som ikke er av rent teknisk eller rasjonalistisk natur. Over tid vil disse metodene krystalliseres

til det filosofen John O'Neill kaller «tom-melfingerregler, standard fremgangsmåte ... og institusjonelle ordninger».¹⁵

Materielle insentiver vil til en viss grad vil fortsatt eksistere under kybernetisk sosialisme. I hvilken grad dette er tilfellet vil være avhengig av om man befinner seg i det lavere eller høyere stadiet av sosialismen/kommunismen, og hvor lenge det er siden det ble den dominante produksjonsmåten. Samtidig bør man ikke overvurdere denne tendensen. Under kapitalismen er det ikke slik at det er de rikeste som står for de mest revolusjonerende fremskrittene, ei heller de mange mindre innovasjonene. Uten de mange fremskrittene som den jevne arbeider har gjort, ville ikke produktiviteten ha vært det den er i dag.¹⁶ Solidaritet som motivasjon til å innovere har vært viktig både når det gjelder de store og de mindre fremskrittene vi alle nyter av.^{17 18} Det er også grunn til å tro at denne solidariske impulsen vil bli styrket etter en

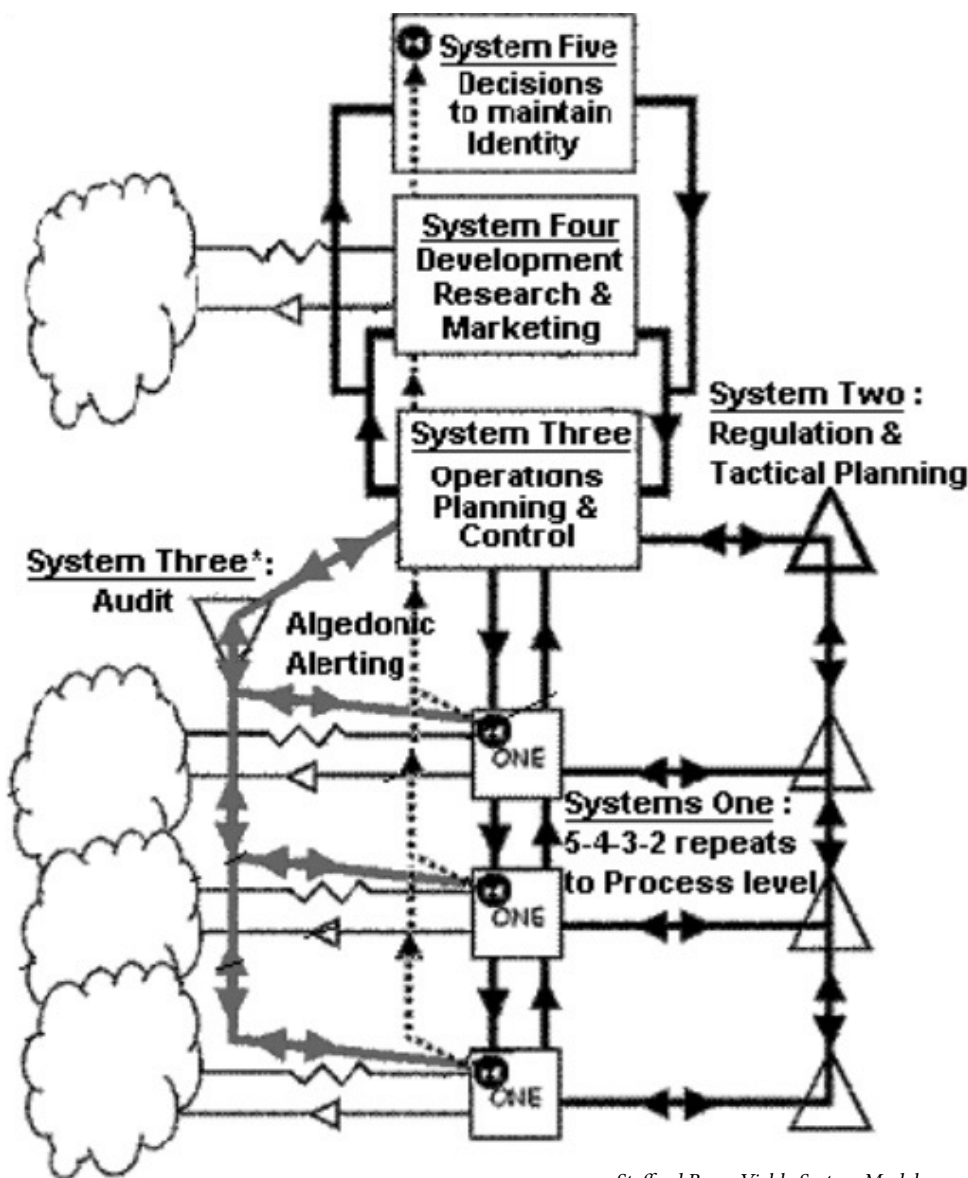
“Materielle insentiver vil til en viss grad vil fortsatt eksistere under kybernetisk sosialisme. I hvilken grad dette er tilfellet vil være avhengig av om man befinner seg i det lavere eller høyere stadiet av sosialismen/kommunismen, og hvor lenge det er siden det ble den dominante produksjonsmåten.”

revolusjon, da det vil endre bevisstheten til arbeiderne å gå gjennom en slik samfunnsendring.¹⁹

Bedriftenes rolle og form i økonomien vil også endres radikalt. Det sosialistiske

foretaket, heretter arbeiderråd (AR), vil ikke ha kapitalakkumulasjon som mål slik tilfellet er i dag.²⁰ Som følge av dette vil ikke AR ha rett til å eie produksjonsmidlene, slik private selskaper gjør i dag. Den private eiendomsretten vil følgelig avvikes og dermed erstattet av det økonomien Daniel Saros kaller *guardianship*.²¹ I dette rammeverket vil de ulike AR forvalte produksjonsmidlene på vegne av samfunnet. De vil kunne bytte ulike produksjonsmidler mellom seg, og på den måten oppnå en dynamisme og autonomi som de sovjetiske foretakene ikke hadde.²² Denne endringen i produksjonsforhold vil også føre til at selskapene ikke anmasser enorme mengder patenter, og dermed legger begrensninger mot hvor fort ny informasjon og produksjonsmetoder sprer seg i økonomien.²³ Siden de forskjellige AR-ene ikke konkurrerer mellom seg, vil de ikke tape noe på å dele langt mer informasjon med hverandre. På denne måten vil tilbakoblingen mellom AR-ene være med på å forhindre ustabilitet i form av over- og underproduksjon.²⁴

Informasjon og kunnskap vil være essensielt for forskning og utvikling, både for at det skal forekomme, men også for å senke terskelen. Siden de ulike AR-ene vil dele informasjon rundt produksjonsprosessen og kunnskapene de opparbeider seg, vil begrensningene og kostnadene som dagens patentsystem preges av forsvinne. Ikke bare vil ny og oppdatert kunnskap kunne spre seg gjennom økt åpenhet og moderne kommunikasjonsteknologi, men korreksjoner og fremskritt vil kunne forekomme forttere. Istedenfor at ulike AR jobber parallelt i hver sin silo, vil de kunne samarbeide aktivt og dermed redusere dupliseringen av arbeidet.²⁵ Enkeltarbeidere og mindre grupper vil lettere kunne erverve kunnskap og kan starte innova-

Stafford Beers Viable System Model

Kontrollsenteret til Cybersyn i Allendes Chile. Creative Commons.

“Selv om lokalt selvstyre er nødvendig for å håndtere den lokale kompleksiteten vil den ikke alltid være tilstrekkelig.”

sjonsprosessen ved å lese dokumenter fra ulike AR og diskutere med dets medlemmer. På denne måten kan informasjon spres gjennom samfunnet på en assosiert og desentralisert måte.

For den enkelte arbeider vil den utvidete selvstyringen under sosialismen legge grunnlaget for mer utvikling og effektivisering. Initiativer som Lucasplanen²⁶, GE-initiativet²⁷ og Canada Post²⁸ viser den enorme kreativiteten som arbeidere besitter allerede i dag. Gjennom å motarbeide fordummende prosesser som taylorismen har utsatt arbeiderne for vil denne kreativiteten kunne føre til reelle endringer, i langt større grad enn det den gjør i dag.²⁹

Miljø og klima

Stafford Beer skrev hovedsakelig om tradisjonell bedriftsledelse, men han har likevel innsikter rundt håndtering av komplekse, dynamiske systemer som i høyeste grad er relevant for hvordan en kybernetisk sosialistisk økonomi skal forholde seg til miljø og klima. Siden miljøet er et ekstremt komplekst system, vil enhver modell vi velger å benytte til å forstå det, enten der er i lokal eller global målestokk, være begrenset. Systemmodellene vil av nødvendighet attenuere den enorme variasjonen, og hente ut den delen av virkeligheten som er relevant for modellen. I så måte er den som designer en modell, alltid en del av den, ifølge Beer.³⁰ Hva som er hensikten og hva som er de

essensielle faktorene vil være bestemt av den eller de som lagde modellen. Av dette følger det naturlig nok at deler av det som modelleres, vil ignoreres. Dette er en nødvendighet for å kunne si noe meningsfullt om den delen av virkeligheten vi bryr oss om.

Beer skrev lite eksplisitt om hvordan hans rammeverk kunne benyttes til å håndtere og regulere miljøet.³¹ Han er likevel tydelig på at langvarig levedyktighet er viktig i alle former for organisasjoner, og samfunnet som helhet. Denne levedyktigheten skulle sikres av en regulering som ikke bærer preg av at den inkluderer en eller et par indikatorer som skal forhindre at viktige miljøhensyn eksternaliseres. En slik tilnærming ville ikke ha tilstrekkelig variasjon.

Arbeidet til økonomen Elinor Ostrom dreier seg hovedsakelig om styremekanismer og institusjoner som muliggjør langvarig forvaltning av naturressurser, uten

”For den enkelte arbeider vil den utvidete selvstyringen under sosialismen legge grunnlaget for mer utvikling og effektivisering”

privatisering eller statlig overstyring. På tross av tydelige likheter i styringsformene de anbefaler bruker Ostrom svært lite abstrakte modeller, sammenliknet med Beer. Hennes arbeid var langt mer empirisk og partikulært, og hun bruker for det meste eksempler for å illustrere den praksisen hun anbefaler.

Ostrom anbefaler selvstyre for å håndtere den lokale variasjonen innenfor et gitt område. Ikke bare fordi det avgrensede området som allmenningene er lokalisert i vil være forskjellig fra andre, men også fordi det som forvaltes vil være forskjellig fra allmenning til allmenning. Noen av dem vil forvalte en ressurs, for eksempel vann. Andre vil kanskje ha en mer helhetlig hensikt, for eksempel en del av en regnskog. Variasjonen vil i de forskjellige allmenningene ikke bare variere i mengde, men også i karakter. For å sikre lokal levedyktighet må disse allmenningene styrke og bygge videre variasjonen hos sine medlemmer og organisasjonen som helhet. Ostrom mener at dette bør gjøres gjennom å ta høyde for de mange komplekse motivasjonene til medlemmene, som dermed kan fremme deres evne til «*innovasjon, læring, tilpassing og tillit*».³²

Selv om lokalt selvstyre er nødvendig for å håndtere den lokale kompleksiteten vil den ikke alltid være tilstrekkelig. Når koordinering på globalt nivå er nødvendig kan for mye lokalt selvstyre få store konsekvenser. Elven Nilen har vært kilde til stor konflikt mellom Etiopia og Egypt, som følge av at Etiopia har bygget en demning for å sikre seg drikkevann og strøm.³³ Egypt på sin side får 90% av sitt drikkevann fra

elven. Begge landene er avhengige av den samme ressursen, og har behov som kan være i konflikt mellom hverandre. Her vil en infrastruktur for tilbakekobling være nødvendig for å informere begge partene om situasjonen og gi dem muligheten til å koordinere mellom hverandre og finne en løsning som er akseptabel for begge. Der- som det ikke er mulig, må et organ over disse partene finne en løsning.

Denne koordineringen mellom systemer av ulike rekursjoner vil kunne håndtere den enorme kompleksiteten i naturen ved å bruke den lokale kunnskapen om de lokale forholdene, samtidig som man håndterer utilsiktede konsekvenser som oppstår andre steder. Samtidig er det viktig å jobbe for å forhindre at de øvre systemene ikke dominerer de nedre, slik de har en tendens til å gjøre under kapitalismen.³⁴ Andrew Pickering påpeker at dersom slik dominans skal unngås, må de kybernetiske trekkene opprettholdes.³⁵

Fritt assosierte planleggere

For Stafford Beer var kollektiv planlegging en måte å realisere vår felles frihet og fremtid. Han uttrykket seg slik i pamfletten *Designing Freedom*:

Planleggingen skal være kontinuerlig og tilpasningsdyktig. Samfunnsplaner bør kontinuerlig avbrytes og omarbeides før de føder et monster. Hvis dette er sant, er det ikke nødvendig å basere dem på spådommer som ingen korrekt kan gjøre uansett, men på bakgrunn av analysen av en utfoldende situasjon der enhver beslutning begrenser fremtidig variasjon. I denne uttalelsen blir

*den upopulære forestillingen om planlegging snudd på hodet, og fortjener å bli populær igjen. Fordi det betyr at fremtiden er noe vi bruker vår frihet til å bestemme, i stedet for noe som lurder ute, og som vil skje med oss, med mindre vi er kjempesmart. Vi kan lage, fremfor å profetere, fremtiden.*³⁶

Den økonomiske planleggingen som jeg har tatt til orde for her er et kollektivt prosjekt. Økonomien vil ikke preges av en sentral og detaljert plan, men som Aaron Benanav uttrykker det, flere overlappende planer.³⁷ Men hvor informasjon utveksles på en slik måte at planene ikke kommer i konflikt med hverandre. Informasjonen vil behandles i form av det som i dag kalles big data eller i algoritmisk form, men også i mer deliberative former. Matematisk optimalisering vil være et viktig element av denne sosialistiske økonomien. Det vil kunne løse viktige problemstillinger relatert til logistikk. Dette var utfordringer som Sovjetunionen løste relativt godt, men som den politiske økonomer Abby Innes påpeker møtte de veggen hver gang de sto overfor problemer rundt forandring og kompleksitet. Hun bemerker at denne typen utfordringer i dag kan løses av «den demokratiske staten».³⁸ Grunnen er, ifølge Beer, at den spesifiseringen av attenuering som optimalisering krever vil redusere variasjonen av det som reguleres. Dette er nødvendig, men det er ikke gitt at attenuering som er gjort på et tidspunkt er korrekt ved et senere tidspunkt.

Beer ønsket at denne spesifiseringen ikke skulle utføres en teknokratisk elite, men av oss alle.³⁹ Gjennom å gi alle gratis tilgang

Utsnitt av "Mennesket ved skilleveien", av Diego Riviera

på det som faller under livets nødvendigheter, eller det Marx ville kalt «nødvendighetens rike», vil alle kunne få utviklet sitt fulle potensiale.⁴⁰ Dette inkluderer fri tilgang til teknologiske verktøy slik at alle får mulighet til å utvide sin variasjon, og overkomme fremmedgjøringen fra vitenskapen og «ta den tilbake fra makta.»⁴¹ Istedenfor at noen fordømmes til hardt, kjedelig arbeid vil vi heller kollektivt planlegge og organisere samfunnet slik at det ikke blir nødvendig.

Sosialisten Pat Devine sin løsning for å organisere det nødvendige arbeidet er at alle vil bytte på å utføre forskjellige typer arbeidsoppgaver. Alle vil delta i det kreative arbeidet, men også det repetitive pleie- og administrasjonsarbeidet.⁴² Jeg er sympatisk til forslaget. Det vil være med på å motvirke den sosiale arbeidsfordelingen mellom mentalt og manuelt arbeid og utvide alles variasjon slik at de har en mer helhetlig forståelse av ulike samfunnsfunksjoner.

Den sosialistiske økonomien som skisseres her skiller seg betydelig de sosialdemokratiske og markedssosialistiske modellene som diskuteres ovenfor. Den muliggjør desentraliserte avgjørelser samtidig som at tilbakekoblingsinfrastruktur muliggjør koordinering mellom. Modellen muliggjør også at arbeiderne sammen med de som påvirkes av deres avgjørelser kan møtes i høyere og lavere nivåer for å finne løsninger de ikke klarer å finne hver

for seg. Disse nivåene går fra den lokale arbeidsplassen til det globale samfunnet.⁴³ Den øverste instansen blir dermed det som bestemmer de overordnede retningslinjene for den globale økonomien. Det er her hele verdens «folk» er representert, som Salvador Allende ville sagt.⁴⁴ Slik unngår man at den eneste endringen i økonomien er formelle eierskapet, slik som i den sosialdemokratiske modellen. De disiplinerende og udemokratiske markedskreftene som preger markedssosialismen avvikles også.

*

I denne artikkelen har jeg prøvd å skissere hvordan teknologisk utvikling og miljøhensyn kan tas høyde for i en sosialistisk planøkonomi inspirert av Stafford Beers rammeverk. Disse problemstillingene kan ikke reduseres til spørsmål av kun algoritmisk natur hvor det eneste som må gjøres er å endre litt på hva som måles, og så

kaste masse regnekraft på problemet. Utfordringene må heller løses gjennom å gi alle de materielle ressursene de trenger til å utvikle sine kapasiteter og muligheten til å delta i planleggingen av samfunnet. Disse kapasitetene skal ikke brukes på å sitte i endeløse møter, en løsning Beer aldri ville skrevet under på,⁴⁵ men heller ved å la de som berøres av en avgjørelse bidra til den. Dermed kan variasjonen som vi alle besitter mobiliseres til å håndtere kompleksiteten og usikkerheten i fellesskap.

Kilder:

1. For mer om rollen til markeder under kapitalismen, se Wood, Ellen Meiksins. *The Origin of Capitalism: A Longer View*. London, Verso Books, 2016.
2. For mer om kapitalistiske markeder og underkastelse. Se Whyte, Jessica. "The Invisible Hand of Friedrich Hayek: Submission and Spontaneous Order". *Political Theory* 47, nr. 2 (2019): 156-184.
3. Benanav, Aaron. *Automation and the Future of Work-1*. *New Left Review*, II/120 November/De-

“Den økonomiske planleggingen som jeg har tatt til orde for her er et kollektivt prosjekt. Økonomien vil ikke preges av en sentral og detaljert plan, men av flere overlappende planer.”

cember 2019. 18-24

4. Hanssen, Håkon Edøy. En kybernetisk økonomi. Røyst #14: Alternativ Økonomi. 36-45

5. Stafford Beer. Designing Freedom. Toronto, House of Anansi Press, 1993. 64

6. Variasjon er et kybernetisk uttrykk for antall tilstander innad et system. Man kan se på det som en måleenhet for kompleksitet og evnen til å håndtere den.

7. Røsvoll, Tarjei Ellingsen. Demokratisering av økonomien. Røyst #14: Alternativ Økonomi. 19-27

8. Se for eksempel Bygdes, Frode. Samvirke en saga / Samvirke avviklet. Klassekampen, 12.08.1999.

9. Marx, Karl. Kapitalen Kritikk av den politiske økonomien. Første bok: Kapitalens produksjonsprosess. Oslo, Oktober, 2015 (1867). 333

10. Mazzucato, Mariana. The Entrepreneurial State: Debunking Public vs. Private Sector Myths. Public Affairs, 27.10.2015.

11. Lars P. Nordbakken fra Civita er blant dem i Norge som er tydeligst rundt dette. Spesielt det at denne typen autonomi kun er mulig under kapitalismen. Se for eksempel Nordbakken, Lars Peder. Møllersen skyter til side for målet i systemdebatten. Minerva, 27.03.2020. Hentet 12.04.2021.

12. Marx, Karl. Verker i utvalg Bind 4 Politiske skrifter. Oslo, Pax Forlag, 1971. 214

13. Maxi Nieto og Juan Pablo Mateo, «Dynamic Efficiency in a Planned Economy: Innovation and Entrepreneurship Without Markets». Science & Society, Vol. 84, No. 1, January 2020. 42-66

14. Cooley, Mike. Architect or Bee? The Human Price of Technology. Spokesman Books, 2015. 154-5

15. O'Neill, John. The Market: Ethics, Knowledge and Politics. Abingdon, Routledge, 1998. 117

16. Block, Fred L. & Keller, Matthew R. State of Innovation: The U.S. Government's Role in Technology Development. Taylor & Francis Ltd, 2011. Kapittel 12 Everyone is an Innovator av John A. Alic.

17. Finansieringen av poliovaksinen var et kollektivt prosjekt. Se Palmer, Brian. Jonas Salk: Good at Virology, Bad at Economics. Slate, 13.04.2021. Hentet 06.04.2021.

18. For eksempel åpent samarbeid rundt utvikling av automatiske system for regulering av blodsukker

for de med diabetes type 1. Se Korsnes, Malin Kjellstadi. Silje (6) har heimelaga bukspyttkjertel. NRK, 22.10.2021. Hentet 06.04.2021.

19. For en lengre diskusjon om markedsideologi se, “Market Mystification in Capitalist and Market Socialist Societies.” Schweickart, David, Lawler, James, Ticktin, Hillel & Ollman, Bertell. Market Socialism: The Debate Among Socialists. Abingdon, Routledge, 1997. 81-121

20. Baars, Grietje. The Corporation, Law, and Capitalism A Radical Perspective on the Role of Law in the Global Political Economy. Chicago: Haymarket Books, 2020. 37

21. Saros, Daniel E., Information Technology and Socialist Construction: The End of Capital and the Transition to Socialism. Abingdon, Routledge. 182

22. Ackerman Seth, The Red and the Black (Jacobin, 20. Desember 2012), Hentet 4.04.2021.

23. Se Dean Bakers forslag til en alternativ forsknings og utviklingsprosess for vaksinen til Covid-19 pandemien som et konkret eksempel på spredning av kunnskap. Baker, Dean. More on Open-Source Versus Patent Monopoly Financing of Drug Development. CEPR. 24.03.2021. Hentet 09.04.2021.

24. O'Neill. The Market. 1998. 137

25. Evgeny Morozov har påpekt at store deler av ressursene som i dag brukes på kunstig intelligens (KI) kunne vært unngått dersom bedriftene samarbeidet, istedenfor å duplisere arbeidet. Se Morozov, Evgeny. Digital socialism: Reimagining social democracy for the 21st century. Eurozone, 21.02.2020. Hentet 06.04.2021.

26. For en detaljert historie av Lucasplanen, se Wainwright, Hilary & Elliott, Dave. The Lucas Plan - A New Trade Unionism in the Making? Nottingham: Spokesman Books, 2018

27. Ferrari, Katie. GE Workers Protest, Demand to Make Ventilators. Labor Notes, 13. April 2020. Hentet 05.04.2021.

28. Boisvert, Nick. Autoworkers at GM's Oshawa plant ask feds for more than \$1B to build electric vehicles. CBC Nws, 21.09.2019. Hentet 06.04.2021.

29. Mueller, Gavin. Breaking Things at Work: The Luddites Are Right About Why You Hate Your Job. London: Verso Books, 2021. 69

30. Beer, Stafford. The Heart of Enterprise. Brisbane: Wiley, 1995, 8

31. Det bør understrekes at Beer skrev om det han kalte miljøkrisen ved flere anledninger. Se for eksempel Beer, Stafford. Platform for Change. Brisbane: Wiley, 1994, 136

32. Ostrom, Elinor. Beyond Markets and States: Polycentric Governance of Complex Economic Systems. American Economic Review, 100, 3: 641-672.

33. Mutahi, Basillioh. Egypt-Ethiopia row: The trouble over a giant Nile dam. BBC, 13.01.2020. Hentet 05.04.2021.

34. John O'Neill påpeker at urfolks kunnskap og interesser som regel ignoreres i miljøsammenheng, da de har lite makt i forhold til f. eks. internasjonale selskaper. Se O'Neill. The Market. 1998. 139

35. Pickering, Andrew. The Cybernetic Brain: Sketches of Another Future. University of Chicago Press, 15.12.2011. 267

36. Forfatters oversettelse, se sitat i Beer. Designing Freedom. 1993. 91

37. Benanav, Aaron. Automation and the Future of Work-2. New Left Review, II/120 November/December 2019. 141.

38. Innes, Abby. Farewell Whitehall, hello Red Square? On Gove and the 'privilege of public service'. British Politics and Policy blog, 03.06.2020. Hentet 05.04.2021.

39. Beer. Designing Freedom. 1993. 91

40. Benanav, Automation and the Future of Work-2. New Left Review, II/120. 137.

41. Beer. Designing Freedom (Toronto, House of Anansi Press, 1993), xx

42. Devine, Pat. Democracy and Economic Planning: The Political Economy of a Self-governing Society. Cambridge: Polity Books, 1998. 171

43. Se min tekst i Røyst for en mer detaljert diskusjon rundt disse nivåene.

44. Beer, Stafford. Brain of the Firm Second Edition. 1981, 258

45. Beer. The Heart. 1995, 25

46. Devine, Pat. Democracy and Economic Planning. 1998. 265-6

People's Republic of Walmart

How the world's biggest corporations are laying the foundation for socialism

Av Elise Øraker

People's Republic of Walmart er et velkomment, nytt tilskudd til litteraturen om planøkonomi. Boken er skrevet av Leigh Phillips og Michal Rozworski, og ble utgitt i 2019. Den gjennomgår planøkonomiens historie, med et mål om å trekke politiske lærdommer av den. Forfatterne lykkes med å formidle til et vidt publikum det som kanskje før har blitt debattert i mindre fagmiljøer. Forhåpentligvis vil de også lykkes med å bidra til en revitalisering av radikal tenkning.

Forutsetningen for deres bok er vissheten om at det kapitalistiske samfunnet vi lever under i dag ikke er i stand til å skape et mer humant, demokratisk og naturvennlig samfunn. Noe som for eksempel gjenspeiles i at varer som gir profitt fortsatt vil bli produsert, selv om de samlet er negative for planeten og for menneskene (for eksempel fossil energi), mens derimot produkter som ikke genererer profitt, men som er absolutt nødvendige for menneskelig overlevelse, f.eks. alternativer til antibiotika, ikke produseres fordi de ikke gir profitt. Dette er bare ett av kapitalismens mange motsetningsforhold, men det sier likevel nok til å forstå at systemet ikke er vår framtid. Forfatterne ønsker et

egalitært samfunn, og vil kjempe for en demokratisk planlegging av økonomien. Boken handler ikke først og fremst om det framtidige samfunnet, men heller om vårt nåværende samfunn, hvor planlegging allerede spiller en overraskende stor rolle.

Kalkuleringsdebatten

For å klargjøre hva de egentlig skal se på, tar de leseren tilbake til kalkuleringsdebatten på 1920- og 1930-tallet. Motpolet bestod i hovedsak av venstreorienterte økonomer influert av marxisme, og høyrevridde, liberalistiske økonomer. Diskusjonen handlet om hvorvidt økonomisk planlegging i stor skala overhodet var mulig. Det viktigste motargumentet kom fra Ludwig von Mises, som mente at slik planlegging ville innebære å innhente, samt systematisere en uendelig stor mengde av informasjon. Sosialistisk planlegging var derfor uhåndterlig og umulig. Mises mente at kun priser på et marked

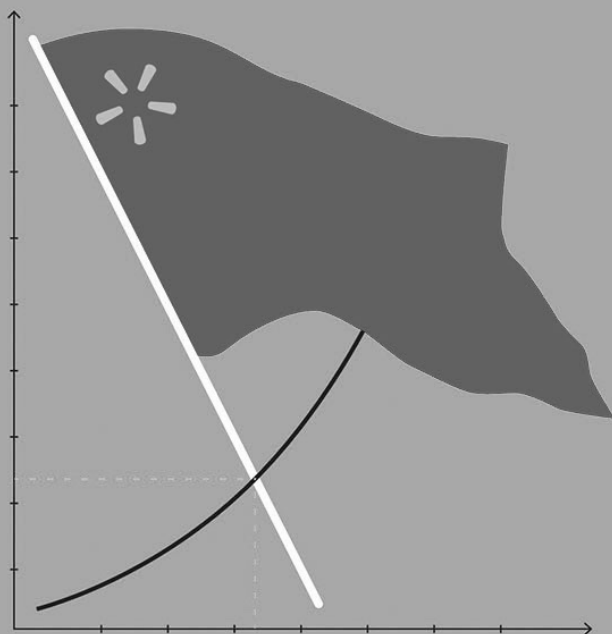
"Hvis Walmart var et land, ville deres økonomi være på størrelse med Sveits eller Sverige. Alle selskapets interne anliggender er planlagt."

var i stand til å reflektere og ta inn over seg stadige endringer i befolkningens preferanser. De venstreorienterte på sin side, mente at markedsprisene ikke på langt nær inneholdt nok informasjon om fordele og ulemper ved ulike varer og tjenester, for eksempel sier ikke oljeprisen noe om klimagassene de slipper ut.

Mises' argument om at «sosialisme fungerer i teorien, men ikke i praksis», har blitt stående som et slags dogme som Phillips og Rozworski vil utfordre. De ser derfor til Walmart og hvordan storstilt planlegging i hvert fall har fungert i praksis. Walmart er et av verdens største selskaper, med flere ansatte enn noe annet privat selskap i verden. Hvis Walmart var et land, ville deres økonomi være på størrelse med Sveits eller Sverige. Alle selskapets interne anliggender er planlagt. De ulike avdelingene, som butikker, transport og underleverandører, konkurrerer ikke mot hverandre som på et marked, men jobber alle koordinert. Dersom Mises sin teori var rett, ville ikke Walmart ha kunnet eksistere. Det ville for lengst ha gått under på grunn av de alt for store beregningene de måtte gjøre. Walmart er ikke et ekstraordinært eksempel. Det eksisterer hundrevis av multinasjonale selskaper på noenlunde samme størrelse, og de fungerer alle, i hvert fall internt, gjennom planlegging.

Det store moteeksempelet til Walmart er deres konkurrent Sears, som innførte et internt marked i bedriften. Bedriftens ulike avdelinger ble omgjort til konkurrerende enheter, og den «usynlige hånden» skulle få lov til å jobbe fritt og overgå re-

Leigh Phillips & Michal Rozworski

PEOPLE'S REPUBLIC OF WALMART

HOW *the* WORLD'S BIGGEST
CORPORATIONS ARE LAYING *the*
FOUNDATION *for* SOCIALISM

sultatene av den gamle planleggingen. Modellen fikk imidlertid Sears til å gå med enorme tap, og bedriften ble av en leder beskrevet som høyst dysfunksjonell. De mange som forlot Sears, kalte eksperimentet mislykket av én grunn: det «frie markedet» drepte samarbeidet. Organisasjoner trenger en helhetlig strategi for å kunne fungere. Med henblikk til Sears sin katastrofale erfaring med det frie marked, spør forfatterne om ikke samfunnet, som den største organisasjonen av de alle, også burde styres etter en helhetlig strategi, i stedet for etter en som dreper samarbeid.

Eksempelet Amazon

Et annet eksempel de ser til er Amazon,

selskapet som kontrollerer nærmest halvparten av all internetthandel i USA. Som Walmart har de valgt planlegging som strategi framfor et internt marked. Deres mål er ikke perfektjon, men å finne best mulige løsninger ut fra forholdene. Til å hjelpe seg i planleggingen, har Amazon utviklet ulike teknikker for å finne ut hva kjøperen vil ha. For eksempel «anbefalt for deg» og «en som kjøpte samme produkt, kjøpte også...». Amazon har også utviklet en «Anticipatory shipping», som gjør at de kan planlegge forholdet mellom folk og produkt, og forhåndsberegne hvor mye som blir bestilt. Det at kunder kan anbefale og gir tilbakemelding på varer, sparer også andre kunder for tid. Det

**“Med algoritmer og
avansert teknologi,
er man i dag i stand
til å samle
informasjon som
gjør planlegging i
stor skala mulig.”**

er en sosial måte å hjelpe hverandre til å velge det beste produktet. Dette er alle teknikker som kan brukes for å avhjelpe potensielle problemer ved planlegging, og som viser hvordan deltakerne i samfunnet allerede bidrar ved å dele sin kunnskap og erfaring på et område. I det kapitalistiske systemet, fungerer imidlertid alle disse geniale løsninger kun til å skape profitt for Jeff Bezos. Planleggingens potensialer for å berike befolkningen forblir uprøvd.

Amazons mål om å jobbe mot de best mulige løsningene, i motsetning til de perfekte, framstår også som et argument i planleggingens favor. Planlegging trenger ikke å gi perfekte resultater, så lenge man etterstreber det best mulige. Sett hen til dagens økonomiske system, får dette argumentet enda større vekt. Markedet, med sine uforutsigbare svingninger, er heller ikke perfekt. Det skaper både under- og overproduksjon av varer på grunn av sin manglende koordinasjon, samtidig som det har en dynamikk hvor kriser oppstår igjen og igjen. Systemet har alvorlige mangler og konsekvenser, men blir allikevel hyllet som den beste løsningen. I debatten om et alternativ, må man derfor huske å understreke disse manglene, og at et system med planlegging, selv med sine mangler, vil kunne gjøre bedre enn dette.

Forfatterne forteller videre om hvordan Amazon har investert i dyre og avanserte hyllesystemer og roboter som har tatt over mye av arbeidernes jobb. Arbeidernes oppgaver er derfor blitt mer monotone og ensidige, da de mest består i å passe på maskinene. Arbeiderne rapporterer også om meget dårlige arbeidsvilkår,

“Det geniale i kapitalismen, hvor nye maskiner utvikles og produksjonsteknikker revolusjoneres, kan i dag ikke eksistere uten at arbeidernes arbeids- og livsvilkår samtidig blir presset i motsatt retning”

både psykisk og fysisk. De har blant annet et system som måler deres aktivitet, noe som gjør at de føler seg konstant overvåket. Selv en for lang dopause kan gi dem «minuspoeng», og for mange minuspoeng kan føre til oppsigelse. Arbeiderne «konkurrerer» også internt om å produsere mest, samt om hvem som skal få de faste stillingene. Forfatterne henviser til Marx i *Det kommunistiske manifest*, hvor han så treffende påpeker at borgerklassen ikke kan eksistere uten å konstant revolusjonere arbeidsredskapene og maskinene, og derved produksjonsforholdene, og med dem selve samfunnsforholdene. Det geniale i kapitalismen, hvor nye maskiner utvikles og produksjonsteknikker revolusjoneres, kan i dag ikke eksistere uten at arbeidernes arbeids- og livsvilkår samtidig blir presset i motsatt retning. Forfatterne mener vår oppgave må være å ta med seg teknologiens gode sider, uten at det skal degradere arbeideren. Målet må være å bruke teknologien i fellesskap slik at det fremmer en demokratisk planlegging av samfunnet.

Amazons dreining av arbeidet fra menneske til maskin og de forverrede arbeidsforholdene, får en også til å tenke på Marx' analyse i *Kapitalen*. Marx beskriver hvordan kapitalistene presses til å innføre nye maskiner slik at arbeidet foregår raskere og i en større skala, en utvikling som involverer nye måter å herske over og utbytte arbeiderne. Utviklingen av et mer

samfunnsmessig arbeid finner sted på *beholdning* av arbeiderne, eksempelvis ved at arbeidsoppgavene mister sitt innhold og at arbeidsbyrden vokser. Det hele gjenspeiler den elendigjgjøring av arbeiderne som følger av kapitalens vekst. Siden arbeiderne ikke kan skaffe sine livsmidler uten å jobbe, så har de heller ikke noe valg. De må ofte ta den jobben de får tilbudt, uansett hvilke arbeids- og livsvilkår som skulle komme med.

Big data

En annen sterk stemme i kalkuleringsdebatten var Friedrich von Hayek. Hans argument var at markedet, i tillegg til å samle og beregne informasjon, også produserte informasjon og kunnskap. Bare markedet kunne reflektere det som fore-

gikk i hodene til samfunnets ulike individer. Hayeks argumentasjon var imidlertid før «big datas» tidsalder. Med algoritmer og avansert teknologi, er man i dag i stand til å samle informasjon som gjør planlegging i stor skala mulig. Big data gjenspeiler befolkningen mye mer nøyaktig enn markedet kan gjøre. Teknologien har derfor åpnet nye dører for avansert planlegging. Big data har imidlertid sin bakside, da det å samle inn store mengder med informasjon om folk gir mulighet for overvåkning og frihetsberøvelse. Dette kan man se både i USAs «predicting policing» og Kinas «Integrated Joint Operations Platform». Dersom man som samfunn skal benytte seg av en slik makt, må man derfor også innfinne seg med det store ansvaret som følger med.

“Det ville være mye mer hensiktsmessig og trygghetsskapende dersom big data var eid av samfunnet som helhet, hvor man hadde klare rammer for bruk, ansvar og konsekvenser.”

Det at stater kan misbruke big data, blir imidlertid ikke i seg selv et tungtveiende argument mot demokratisk planlegging, da data i dagens samfunn samles inn og eies av private selskaper, som i sin tur tjener penger på å selge dem videre. Dagens kapitalistiske samfunn utgjør derfor heller en meget stor risiko for folk siden «penge-ne rår» og profitt veier tyngre enn hensynet til alt annet. Man kan derfor ikke regne med at privat informasjon blir behandlet med den respekten den burde, kanskje heller tvert imot. Det finnes flere eksempler på selskaper som har blitt ilagt bøter som følge av salg av privat informasjon til andre apper. Det ville derfor være mye

Ludwig von Mises (1881-1973). Foto fra Wikipedia.

mer hensiktsmessig og trygghetsskapende dersom big data var eid av samfunnet som helhet, hvor man hadde klare rammer for bruk, ansvar og konsekvenser.

Videre tar forfatterne et interessant blikk på investeringer og deres framtrede i samfunnet. Investeringer blir ofte framstilt som et offer for den som gjør investeringen. Investorene er helter som setter samfunnets behov framfor sitt eget. De påpeker at investorer i realiteten alltid er eiere av en uforholdsmessig stor del av samfunnets ressurser, som ikke er skapt av dem selv, men av arbeiderne. Profitt produseres av arbeiderne ved at de får utbetalt en lavere lønn enn verdien av sitt arbeid. Investeringene som gjøres, er i så

fall alltid en investering av arbeiderens arbeid, og burde derfor som rett er definert som et offer for arbeideren, som er den som har produsert verdien.

Aktive stater

Forfatterne ser også hen til aktive stater. Selv om det ikke ser sånn ut, så skjer oppfinnelser ofte utenfor markedet. Mange «geniale» ideer som man i dag assosierer med store selskaper som Apple, Facebook, Google, er alle ideer som stammer fra offentlige institusjoner. Det er altså egentlig sosiale oppfinnelser, som ikke kan tilskrives én bestemt person. Dagens kapitalistiske system gjør som tidligere nevnt at mange meningsfulle produkter aldri vil bli produsert fordi de ikke genererer

profitt, mens andre unyttige produkter vil fortsette å bli produsert fordi de er profitable. Det var dette Marx henviste til da han sa at de kapitalistiske produksjonsforholdene er «en hemsko for produktivkrefte utvikling». Menneskelig frigjøring og framgang vil alltid holdes tilbake til fordel for produksjonen av profitt.

Videre er det Sovjetunionen som står for tur, som kanskje en åpenbar kandidat å se til. Forfatterne vil granske de konservativs påstand om at planøkonomi er grunnleggende autoritært og fører til autoritære styresett. Deres gjennomgang gir et godt innblikk i Sovjetunionens historie og utvikling. Generelt finner de at Sovjetunionen, slik som det utviklet seg, bar lite preg

”Mange «geniale» ideer som man i dag assosierer med store selskaper som Apple, Facebook, Google, er alle ideer som stammer fra offentlige institusjoner.”

av planlegging. Det var heller ingenting som lignet på demokrati eller demokratiske avgjørelser. Tvert imot ble mange avgjørelser gjort ovenfra og ned, og med tvang. Deres vurdering blir derfor at det ikke er planlegging som fører til mangel på informasjon og autoritære styreformer, men heller det motsatte: autoritære styreformer fører til mangel på troverdig informasjon, hvilket gjør vellykket planlegging umulig. De konkluderer at tillit i et samfunn er avgjørende, og at planleggingen må være demokratisk. Altså to elementer som var fraværende i Sovjetunionens planøkonomi.

De tar også turen til Jugoslavia, som i sin tid styrte økonomien etter markeds sosialistiske prinsipper. Under markeds sosialisme eies ikke bedrifter av private, men av arbeidere i form av kooperativer, som i konkurranse med andre bedrifter selger sine varer og tjenester på et marked. Bedriftene overlever, vokser eller feiler avhengig av etterspørselen. Et slikt system kvitter seg med borgerklassen, og arbeids-

plassen blir mer demokratisk, men varene som produseres må likevel generere profitt. Et slikt system, argumenter forfatterne, vil derfor ikke kunne løse problemet som dagens markedssystem har med at profitable varer blir produsert, mens andre varer som ikke er profitable ikke utvikles og selges. Det vil heller ikke løse problemene med overproduksjon og dynamikken med økonomiske kriser. I Jugoslavia så de også at denne modellen førte til at arbeidere følte større tilknytning til sin bedrift, i motsetning til samfunnet som helhet. Bedriftene som produserte med overskudd var også misfornøyde med å måtte dele med andre som ikke hadde gått med overskudd, da markeds sosialismen ikke har noen forklaring på hvordan profitten til arbeidere skal fordeles utover samfunnet. I samfunn hvor profittmotive er styrende, vil det alltid oppstå ulikheter og problemer med å fordele ressursene på en hensiktsmessig måte.

Chile under Salvador Allende er kanskje det beste forsøket på en demokratisk

planlegging av økonomien. Det ble kalt «Proyecto Synco», og var en stor innsats for å sammenkoble økonomi og samfunn. The Guardian har beskrevet det som et sosialistisk internett. Prosjektet brukte moderne kybernetikk for å skape et kommunikasjonsredskap hvor bedrifter kunne kommunisere med hverandre og oppover i systemet, til departementet. Data ble løpende delt og utvekslet mellom alle enhetene, både horisontalt og vertikalt, og gjorde bedriftene i stand til å raskt respondere på endringer i produksjon og andre faktorer. Allendes visjon var at dette redskapet kunne brukes av arbeidere i alle bedrifter, slik at de selv ble engasjerte i avgjørelser som ble tatt. Dessverre fikk ikke Allendes visjon se dagens lys, da det så alt for brått ble avbrutt av det USA-finansierte kuppet til Augusto Pinochet noen år senere. Man kan derfor bare betrakte grunnsteinene som ble lagt.

Kritikken mot Chiles prosjekt var at kommunikasjonen ofte ble foretatt av «bedriftslederne», og ikke av arbeiderne på gulvet selv. Det var dermed en vei å gå mellom visjon og faktisk handling. Målet må være at arbeiderne, med sin unike kunnskap om arbeidsplassen og de ulike arbeidsprosessene, tar del i kommunikasjonen med andre enheter. Systemet innebar likevel en desentralisert fleksibel kontroll, som respekterte individuell frihet uten at det gikk på bekostning av det kollektive. Det er derfor en veldig verdifull erfaring som viser at mer demokratisk

Arbeidere på Walmart. Foto av FEMA.

Amazons eier Jeff Bezos. Foto av Seattle City Council.

styring er mulig.

Regulering og planlegging

Som forfatterne oppsummerer det, så er regulering det minimum vi må ha av planlegging. Reguleringer er imidlertid ingen permanent løsning, da kapitalen alltid vil forsøke å omgå disse, og det ofte er arbeiderne som må ta regninga, ved at lønninger, pensjon og arbeidsforhold nedjusteres. Bare en global demokratisk planlegging av økonomien kan få bort kapitalismen totalt. Veien dit må gå over generasjoner, slik at man litt etter litt får mer og mer demokratisk kontroll over markedet. De poengterer også at dette ikke innebærer at alt skal være statlig eid. Statlig eierskap skaper verken sosial rettferdighet eller miljømessig optimalisering, og frykten for at byråkratiet skal overta vil være til stede. Det viktigste for forfatterne er at økonomien må være demokratisk planlagt, uavhengig av om dette er knyttet opp til en «stat» eller ikke. Forfatterne mener absolutt at planlegging fungerer, og at deres bok beviser det.

Forfatterne forsøker imidlertid ikke å sette planøkonomi som sådan i forbindelse med Karl Marx, som aldri selv benyttet uttrykket planøkonomi. Dette kunne de med fordel ha utviklet nærmere. Marx analyserer kapitalismen som et samfunn med helt bestemte produksjonsforhold, hvor den store massen ikke har noe annet å selge enn seg selv og arbeider for å øke

rikdommen for noen få, en rikdom som stadig vokser, til tross for at de for lenge siden har sluttet å arbeide. Denne produksjonsmåten har det spesielle kjennetegn at produsentene er løsrevet fra hverandre og derfor gjennomfører sin produksjon uten å ta hensyn til samfunnets eller hverandres behov for den ene eller andre vare. Ethvert samfunn må selvsagt koordinere eller samordne produksjonen på en eller annen måte for å sikre at nødvendige varer blir produsert i tilstrekkelige mengder. Den kapitalistiske produksjonsmåten er spesiell i den forstand at samordningen her finner sted ex post, altså etter at produksjonen allerede er gjennomført. Det viser seg med andre ord først i ettertid om det ble produsert for mange eller for få varer av det ene eller andre slaget. Det er grunnen til at menneskelige skjebner i

”Det viktigste for forfatterne er at økonomien må være demokratisk planlagt, uavhengig av om dette er knyttet opp til en «stat» eller ikke.”

kapitalismen styres av tingenes bevegelser. For Marx skiller kommunistisk produksjon seg fra den kapitalistiske ved at samfunnets behov for produkter i bestemte mengder og proporsjoner nå foreligger ex ante, med andre ord er de satt forut for produksjonen, i form av en plan.

People's Republic of Walmart er en veldig innholdsrik bok som oppsummerer historiske erfaringer med planøkonomi så langt. Forfatterne gir innblikk både i den eldre og nyere debatten rundt planøkonomi, samtidig som de gir gode historiske gjennomganger av både lands erfaringer med planlegging, men også av planlegging i statlige og private selskaper. Etter å ha lest boka er ikke denne leseren i tvil om at planlegging fungerer, og at det er løsningen som må satses på for å ta menneskene til et høyere nivå, samtidig som vi tar hensyn til planeten. Dagens debatt om miljøkrise og økende ulikheter inneholder utallige overfladiske analyser av hva som må til for å skape en bedre verden. Det er imidlertid få som tar tak i rota til problemet, produksjonsforholdene i samfunnet, og hva som styrer produksjonen. Boka er derfor et nødvendig og etterlenget bidrag i en debatt som burde tørre å snakke om demokratisk planlegging som et alternativ til dagens profittstyrte samfunn. Forhåpentligvis blir den lest av mange, slik at debatten rundt en demokratisk planøkonomi kan blåses til live igjen.

Opplysende om Jemen:

Det ulykkelige Arabia – *verden etter Jemen* av Cecilie Hellestveit

Av Ivar Espås Vangen

Noen ganger når man leser sakprosabøker, kan man slites mellom følelsen av at man bare *må* lese videre, og av at man egentlig burde ta hyppige pauser for å fordøye det man leser. Cecilie Hellestveits bok, *Det ulykkelige Arabia – verden etter Jemen*, er en slik bok.

Blant den arabiske verdens mange kriger de siste årene, fremstår krigen i Jemen påfallende fjern på de fleste nordmenn. Der hvor krigene i Syria og Irak i alle fall periodevis har blitt dekket nokså inngående i mediene, har Jemen-krigens grusomheter stort sett glimret med sitt fravær. Det samme gjelder flyktningene. Der hvor mange av oss de siste årene har stiftet bekjentskap med nye landsmenn på flukt fra krigen i Syria, er det betydelig sjeldnere vi får treffe jemenitter med førstehånds beretninger fra hjemlandet.

Nettopp derfor er det så bra at vi omsider har fått en omstendelig fagbok på norsk om det som foregår. Cecilie Hellestveit har en egen evne til å lede oss lesere gjennom den ene sammenhengen etter den andre, slik at de mange spørsmålene man typisk danner seg gjennom slike lesninger

blir besvart. Det er helt klart mye å ta inn over seg, men det er vitterlig også konflikten boka handler om.

Det er nemlig fort gjort, kanskje spesielt for oss anti-imperialister, å tolke kriger og konflikter inn i skjematiske og forenklede fortellinger. Typisk for disse er at man ofte ser for seg en motsigelse mellom «folket» i den aktuelle staten, og mellom «imperialismen» på motsatt side, som man deretter analyser alle sider av krigen i. Selv om dette i mange tilfeller kan føre til både innsikt og riktige konklusjoner, er det ikke gitt at Jemen-krigen er et slikt tilfelle.

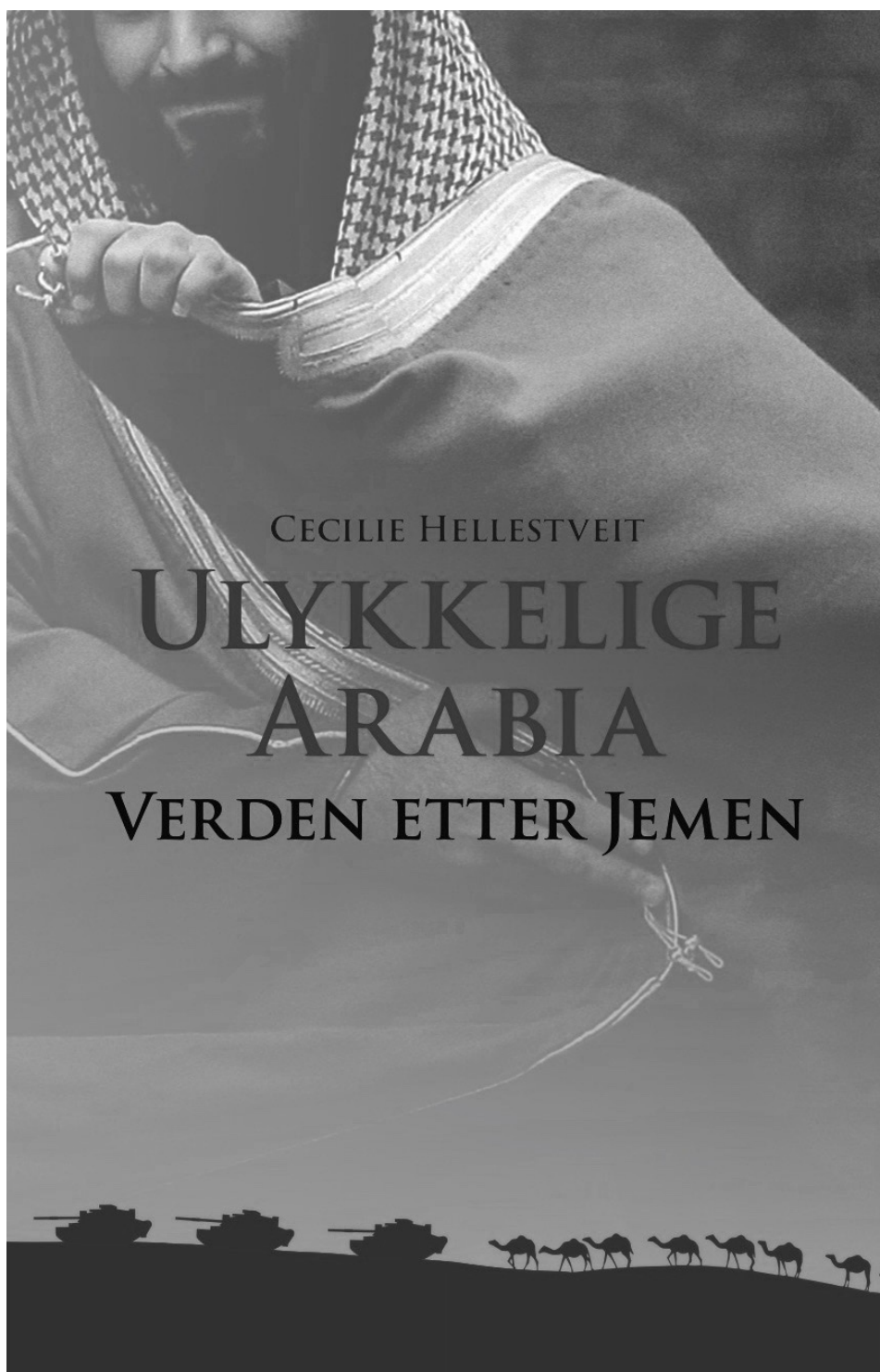
Akkurat som i Hellestveits forrige bok om Syria, skjønner man også gjennom denne boka at Midtøsten slett ikke bare fungerer som et sjakkbrett for stormaktene, men vel så mye må forstås som et vepsebol av regionale aktører med både vilje og evne til vold. Jeg tror for eksempel at mange av oss har en tendens til å omtale flere av de sentrale aktørene i krigen under betegnelser som «gulfmonarkiene», og dermed tilsløre at de slett ikke har de samme taktikk eller motiver i Jemen-krigen. Lite visste jeg for eksempel om De forente arabiske emiraters voldsomme appetitt etter havner rundt Afrikas horn, eller hva som ligger bak de tidvis voldsomme motsetningene mellom Qatar og de øvrige arabiske gulfstatene.

Enda mindre visste jeg om de indre forholda i sjølve Jemen. Landets særegne miks av både å være et utprega klansamfunn

med en ganske jevn fordeling av hjemlige undergrener av sunni- og sjia-islam, kombinert med en broket historie med svak statsmakt og tidligere deling mellom nord og sør, gjør at det nesten er umulig å peke ut langvarige koalisjoner eller bevegelser i landets historie. Selv Saudi-Arabias fiender, «houthi-bevegelsen», er i beste fall en løs, stadig skiftende koalisjon av forskjellige interesser.

Kompleksiteten i Jemen betyr imidlertid ikke at det er umulig å formulere anti-imperialistiske krav. Selv om Saudi-Arabias koalisjon, slik Hellestveit skriver, per definisjon ikke utfører en folkerettsstridig angrepskrig (de er invitert inn av det FN betegner som Jemens legitime regjering), er det likevel ingen rettferdig krig. Gjennom boka får vi kjennskap til grufulle krigsforbrytelser, med blant annet utstrakt bruk av sult som våpen, fra koalisjonens side. Saudierne vet dessuten hvordan de skal kjøpe seg til et bedre image. Hellestveit beskriver blant annet hvordan saudierne i 2016 etter å ha blitt ført opp på FNs liste over aktører som forårsaker drap og lemlestelser på barn, truet med å kutte støtten til bistand gjennom FN-programmer rettet mot barn. De holdt med andre ord to millioner barn som gissel. To uker seinere var Saudi-Arabia behørig fjerna fra lista (s. 204).

USAs rolle i Jemen blir også grundig dekket. Sjøl om den kanskje ikke er like fremtredende som i f.eks. Irak og Afghanistan,

"Kompleksiteten i Jemen betyr imidlertid ikke at det er umulig å formulere anti-imperialistiske krav. Selv om Saudi-Arabias koalisjon, slik Hellestveit skriver, per definisjon ikke utfører en folkerettsstridig angrepskrig (de er invitert inn av det FN betegner som Jemens legitime regjering), er det likevel ingen rettferdig krig."

er det ingen tvil om at amerikanerne er avgjørende også i Jemen. For lesere som av en eller annen grunn har falt for Trump-propagandaens selvforherligende myte om å representere en slags «ikke-intervensjonistisk» dreining i amerikansk politikk, kan denne boka forhåpentligvis bidra til å oppklare litt. Trump-administrasjonen var nemlig betydelig mer ivrige i å bistå saudierne i deres grusomheter, enn det Obama-administrasjonen var. For USAs vedkommende har det vært avgjørende å holde Iran isolert i regionen, og derfor nødvendig å stille seg bak Saudi-Arabia og Emiratene i krigen i Jemen – men også i feiden med Qatar. Det at flere andre våpenproduserende stater de siste årene har utfordret USAs dominerende rolle i regionen, vil trolig også holde amerikanerne tungt investert også i årene som kommer.

Ett tips til de som vil lese boka, er å ta notater underveis. Sammenhengene og poengene er ofte innfløkte, og avtegner seg ofte over flere delkapitler. Det er rett og slett ganske håpløst å slå opp igjen i ettertid om man ikke har laga seg et system. Det betyr slett ikke at bokas oppbygging ikke funker, bare at den ikke er laga som et oppslagsverk. Jeg vil uansett anbefale den til absolutt alle som ønsker å lære mer om Jemen-konflikten og utviklinga i Midtøsten de seinere åra. Den er velskrevet, lettfattelig, og uhyre opplysende. Sjøl for folk med stor interesse og brei kunnskap om Midtøsten, vil det være mye å lære her.

Et manifest for livsfarlig og naturødeleggende

Heikki Holmås,
Kloden brenner - Hva må gjøres?
ResPublica, mars 2021

Av Anders Ekland

Heikki Holmås kom i mars i år ut med en bok med tittelen «Kloden brenner». Det er en engasjert og informativ bok. Holmås kan mye om klimateknologi og klimapolitikk. Det er en viktig bok fordi den gir et innblikk i hvordan de som har utformet SVs klimapolitikk tenkte og tenker. Boka er helt klart rettet mot fagbevegelsens toppsjikt. Den har forord av Mette Nord, leder av Fagforbundet, samt Leif Sande, tidligere leder av fagbundet Industri og energi. Formålet er å få toppene i fagbevegelsen til å støtte Holmås forslag om en grønn, kapitalistisk omstilling som er i tråd med den norske modellen. Fagbevegelsen må ikke bli en bakstreversk forsvarer av status quo. Samtidig er boka helt fri for kritisk refleksjon over klimapolitikken

til borgerskapet og SV de siste 30 åra. Det skyldes at den er kjemisk fri for begrepet borgerskap. Ikke på noe punkt stiller Holmås spørsmålet: Når elitene ikke har fått redusert utslippene til nå, ikke engang har fått bremsset farten i «den sjette masseutryddelsen», hvorfor skulle de seriøst begynne med det nå? Holmås spør seg heller ikke hvorfor vanlige folk (arbeiderklassen) ikke har gjort mer for å beholde et mest mulig stabilt klima, noe som helt klart er i deres objektive egeninteresser.

Kan man i det Herrens år 2021 skrive en bok om den ekstremt akutte faren for en irreversibel destabilisering av klimaet uten å nevne de gule vestene i Frankrike? Eller bompengeprotestene her på berget? Det er som sagt mange nyttige fakta i denne boka, men mange fakta som ikke er med, fordi de kritiske spørsmålene ikke er med. Nå er det nok av fakta som ikke lar seg forene med budskapet, men det er åpenbart at de som har lest boka ikke «ser» det. Boka har fått en helt ukritisk anmeldelse av Klassekampens anmelder Tom Egil Hverven. Det vil helt sikkert bli flere av dem, for Holmås målbærer de herskende ideene i vår tid, nemlig at vi må

ta klimaet på alvor uten å utfordre kapitalismen slik vi kjenner den på noen avgjørende måte. Selv om Espen Stokenes bok «Grønn vekst» har det samme overordnede budskapet, så er den mer kritisk på flere vesentlige punkter. Han legger i det minste en god del vekt på at kapitalismen er et sløssaktig system. Det er praktisk talt ikke drøftet hos Holmås.

Det finnes en ansats til kritisk refleksjon i boka. Holmås medgir at han i mange år trodde at det var «nok å kutte utslippene til et lavt nivå», men har i de senere år blitt klar over at dette ikke er tilstrekkelig; vi må også «fjerne CO2-en fra atmosfæren for å hindre en global oppvarming som er høyere enn det vi har satt oss som mål». Holmås kunne ha spurt seg selv hvordan han kunne tro at «lavutslipp» var nok, når den unikt brede vitenskapelige konklusjonen var at vi måtte fra dagens situasjon (rett under 400 ppm) for 15 år siden, til 350 ppm for å være tilbake der vi var før fossilsamfunnet tok av. En meget kjent klimaorganisasjon heter ikke 350.org uten grunn. Men tillatt meg å la det spørsmålet ligge. For langt verre er det nemlig at Holmås går hemningsløst inn for å er-

“Hybridbiler er bare en måte for den etablerte bilindustrien å minimalisere sannsynlige nærstående tap av kapital bundet til produksjonen av eksplosjonsmotorene. Hybridbilene vil opprettholde etterspørselen av billig bensin i årtier framover”

klimapolitikk

statte fossil drivstoff med biodrivstoff. Biodrivstoff gir også CO₂-utslipp når det blir brent på lik linje med fossilt drivstoff, selv om disse utslippene i teorien vil bli nøytralisert *på et senere tidspunkt* gitt en rekke forutsetninger - som når nye planter og trær binder karbon. Men dette tar mange tiår. Hvis man har en tidshorisont fram til 2030, 2040, så ville det derfor ikke gitt noen vesentlige utslippskutt om alle verdens biler gikk over på palmeolje fra og med i morgen. Tvert i mot ville faren for at vi passerer vippepunkter vært like stor som før. Holmås forholder seg ukritisk til dagens fossile hybridbiler og er meget entusiastisk for biohybridbiler. Dette på tross av at man kunne og måtte bruke hybridbilen som en bensinbil, fordi den elektriske rekkevidden er kort og ladning er «plunder og heft». Hybridbiler er bare en måte for den etablerte bilindustrien å minimalisere sannsynlige nærstående tap av kapital bundet til produksjonen av eksplosjonsmotorene. Hybridbilene vil opprettholde etterspørselen av billig bensin i årtier framover. Derfor har de sjølsagt støtte fra oljeprodusenter, som uten dem kunne ha opplevd en enda kraftigere svikt i etterspørselen etter fossilt brennstoff.

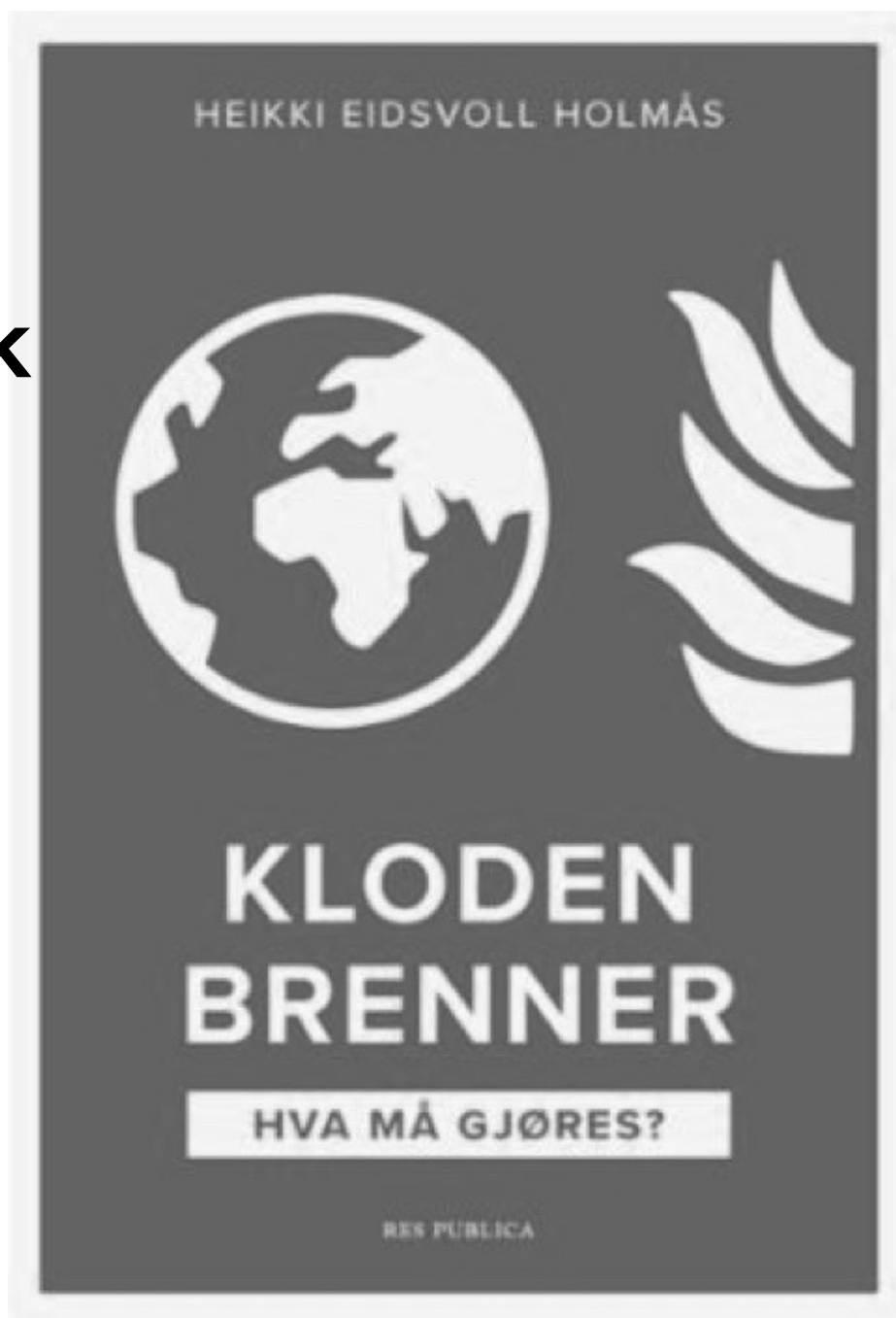
Støtte til hybridbiler, -båter og -fly er å kaste en livbøye til fossilindustrien, med mindre man samtidig går inn for å gjøre fossilt drivstoff virkelig dyrt. Det har Holmås og de aller fleste på venstresida og i klimabevegelsen ikke noen seriøse planer om. Derfor blir det heller ikke noe

ut av biodrivstoffplanene, for biodrivstoff er meget kostbart, ellers hadde det jo naturligvis blitt tatt i bruk for lengst. Det er ikke bare dyrere, det er mye mer arealkrevende og dermed «dyrt» også på den måten. Produksjon av biodrivstoff innebærer at regnskogen og biologisk mangfold blir rasert og erstattet med «effektive» monokulturer. Drøfter Holmås det? Nei.

Ikke på noe punkt stopper Holmål opp for litt kritisk refleksjon. Kampen mot gasskraftverk preget mye av nittitallets klimakamp. I 2000 gikk Kjell Magne Bondevik av som statsminister fordi Høyre, FrP og Ap ville gå inn for å bygge gasskraftverk. Fram mot landsmøtet i 2005 var det en intens kamp om man kunne gå med på gasskraftverk. Mange i SV, blant dem undertegnede, gikk med på det hvis

det var med rensing, dvs. med karbonfangst og lagring fra dag én. Da SV-ledelsen sviktet kravet om rensing fra dag en, var miljøbevegelsen og store deler av SV i opprør, men det ble lovet at det skulle bli rensing – bare litt senere. Gasskraftverket som Stoltenberg mente var «kritisk» for strømforsyningen var ikke i drift på grunn av for mye vannkraft og lave kraftpriser. Statoil slepte beina etter seg når det gjaldt fullskala rensing¹. Noen uker etter valgnerderlaget i 2013 var skandalen et faktum. Statoil droppet prosjektet. Rensing ble for vanskelig og dyrt, så de 10 milliardene som hadde blitt brukt endte opp som bortkastede investeringer. Hva skriver så Holmås om det?

«I Norge ble det i 2006 vedtatt å bygge kapasitet for fangst og lagring av karbon

“Kvotesystemet har aldri vært ambisiøst, men derimot innrettet på å holde en lav karbonpris for å unngå gule vester. I den hensikt har man sørget for at transport ikke er kvotepliktig, og for at såkalte «offsets» og rene svindelkvoter er tillatt.”

Hybridbilene vil opprettholde etterspørselen av billig bensin i årtier framover, skriver forfatteren.

for gasskraftverket som skulle oppføres på Mongstad. Prosjektet ble imidlertid skrinlagt i 2013.»

Striden innad i SV, «SV(iket) mot miljøbevegelsen, milliardene som gikk tapt, - ikke et ord om noe av dette. Ingen lærdommer trekkes. I stedet durer Holmås ufortrødent på med karbonfangst og lagring (KoL): «Men høsten 2020, etter 7 års arbeid, vedtok Stortinget å bevilge penger til å realisere både fullskalaanlegg for fangst av 400 000 tonn CO₂ fra Norcem sementanlegg...». Yaras gjødsselfabrikk var inne i bildet, men planene ble droppet underveis, og Holmås drøfter heller ikke årsakene til dette. Søppelforbrenningsanlegget på Klemetsrud er fortsatt en del av KoL-planene. Holmås hopper elegant over hvor langt inne dette vedtaket satt, fordi KoL for Norcem og Klemetsrud blir veldig dyrt. Han drøfter ikke hva som ville ha skjedd dersom en ikke var villig til å bruke skattepenger til å subsidiere KoL for sement og søppelbrenning. For hvis sement blir mye dyrere fordi Norcem må betale for utslippene, så står mange andre materialer i kø for å overta for sement/betong, som for eksempel limtre. Mjøstårnet, verdens høyeste limtrehus, er 84 meter høyt. Hva med søppelforbrenning?

Burde en ikke legge avgiften slik at det ble produsert mindre søppel som brennes, dvs. at emballasjeprodusentene må betale? Det har SV, AP og SP foreslått, men det slår beina under KoL som disse partiene også ivrer for, noe Røtveit helt riktig påpeker². Holmås reflekterer ikke over det faktum at «verden», dvs. borgerskapet i alle land, har gitt opp å rense kull- og gasskraftverk. Det framkommer med brøllende tydelighet av rapporten til borgerskapenes «bransjeorganisasjon» for KoL; Global Carbon Capture and Storage institute³. Omfanget av KoL øker med sneglefart. De utbygningene som blir gjort er nesten uten unntak enten installasjoner som bruker CO₂ for å presse ut mer olje, eller installasjoner som renser gass for CO₂ slik at driften blir salgbar. Holmås nevner ikke KoL-guru Howard Herzogs bok «Carbon Capture». Howard Herzog var Mr. CCS, men er så realistisk at han er pessimistisk når det gjelder KoLs framtid. Hvor ble det av de 12 pilotene EU planla. Alle prosjektene er skrinlagt for lengst av en meget enkel grunn; Det ble for dyrt⁴.

Det kommer vel ikke som noen overraskelse at Holmås er like ukritisk når det gjelder hydrogen; aldri drøfter han årsakene til at hydrogen ennå ikke har tatt

av. Dette er rart tatt i betraktning av at Holmås er gammel nok til å huske ”hy-pen” rundt «Hydrogenveien», altså, rundt etableringa av hydrogenstasjoner på strekningen Oslo-Stavanger. Kun fire stasjoner ble bygd før Statoil trakk seg siden det ikke ble lønnsomt⁵. Heller ikke drøftes årsaken til at Teslas elbiler har større børsverdi enn Toyota, som enøyd har satset på hydrogenbiler og ikke batteribiler. Det er ikke noe galt med «hydrogen», det blir bare veldig, veldig dyrt. Det går med mye energi for å lage hydrogen, uansett hvordan man gjør det. Den mest brukte metoden fører til store CO₂-utslipp, noe som må tas med KoL – igjen meget dyrt. Videre går det store kostnader til transport av hydrogen, komprimering, nedkjøling –også er det eksplosjonsfaren. Alt er teknisk mulig. Det er bare mye dyrere enn fossil og fornybar strøm.

Holmås og vindkraft er et kapittel for seg. Få har vel vært så bekymret for at vindkraftmotstanderne skulle vinne fram, og så lite bekymret for tap av naturmangfold, som han. Da Naturvernforbundet vant en foreløpig seier i 2015 ved at utbyggingen av Fosen ble stanset, så fryktet Holmås at norsk vindkraftutbygging var over før den i hele tatt var kommet i gang⁶. For Holmås

må det ha vært en lettelse at toget likevel ikke ble stanset av vindkraftmotstandere. Et ord som bare forekommer en gang i boka. At vindkraftmotstanden blant folk og i SV bare har økt og økt er dermed ikke omtalt i det hele tatt. Holmås går heller ikke på dette punktet inn på de «annerledestenkendes» argumenter, selv når de er blitt flertallet i hans eget parti.

Innledningsvis i boka skriver Holmås at han er EU-motstander, men som i resten av boka er han ukritisk til det grønne borgerskapets klimapolitikk: «Det som er bra med EUs klimapolitikk, er at den hele tiden er i endring. Det beste med den er at den blir stadig mer ambisiøs. Grunnen er at stadig flere av de sentrale EU-politikerne, på tvers av partiene, har et engasjement for å stanse de farligste klimaendringene, men også at EU er et effektivt redskap for å få det til. Samtidig ser EU mulighetene som ligger i å skape nye jobber i et næringsliv som omstilles fra det fossile til det fornybare.» Etter min mening er hver eneste setning hos Holmås meget diskutabel. Har EUs klimapolitikk hele tiden vært i endring? Blir den mer ambisiøs? Er EU et effektivt redskap? Politikken har vært bygget på kvotehandel siden slutten av nittitallet. Kvotesystemet har aldri vært ambisiøst, men innrettet på å holde en lav karbonpris for å unngå gule vester. I den hensikt har man sørget for at transport ikke er kvotepliktig, og for at såkalte «offsets» og rene svindelkvoter er tillatt. Som siste garanti på at industrien ikke flagger ut har man også gitt enorme mengder

med kvoter til store firmaer, blant annet stålverk, som har kunnet selge dem videre. Riktignok til en veldig lav pris, men selv om kvoteprisen fra 2012-2018 kun var mellom 5-10 Euro, så blir det penger av en million eller to med gratiskvoter. Det finnes mange som er for EU som har et langt mer, for ikke å si uendelig mer, realistisk/kritisk syn på EUs kvotesystem enn Holmås. For de som måtte ønske å sette seg inn i EUs kvotesystem, anbefaler jeg ikke minst å lese f.eks. rapportene fra Sandbag og CarbonMarketWatch⁷.

Holmås er ikke alene om sine (ukritiske) tanker. Han ønsker at borgerskapet i et (klasse)samarbeid med fagbevegelsen skal ordne opp. I likhet med med de fleste på venstresida stiller Holmås derimot ikke spørsmålet om hvorfor ikke borgerskapet har gjort noe som monner med global oppvarming siden Rio-92. Hvorfor hører ikke borgerskapet på økonomene som sier at fossil energi må bli dyrt, at bensinprisen må mangedobles? Svaret ligger i de gule vestene. En effektiv klimapolitikk kan lett føre til at kapitalismen blir avskaffet som system fordi folk ikke vil ta regningen. Skal man få en effektiv klimapolitikk, dvs. en som får bred oppslutning blant folk, må den derfor oppfattes som rettferdig, som utjavnende. Det er derfor de som har mest, og derfor også størst CO2-utslipp, som må ta de tyngste takene, men det har den overveldende majoriteten av dem ikke noen planer om, liksom tsarismen ikke hadde noen planer om å ta noen tunge tak med en landreform for å avverge

revolusjonen. Hvorfor et borgerskap som ikke har klart å lage en reell internasjonal avtale på 30 år, utover frivillige bidrag a la Parisavtalen, skulle klare å kutte 50% av dagens utslipp på 9 år, burde vært den røde tråden gjennom en bok med tittelen «Kloden brenner». Siden spørsmålet aldri blir stilt, så ender boka i stedet som et ukritisk og dermed livsfarlig manifest for naivt og ukritisk håp på borgerskapets nye tekno-fikser – på vindkraft, havvind, karbonfangst, hydrogen, EUs kvotemarked og mer til. Og alt dette, naturligvis, i stedet for å ruste seg opp kunnskapsmessig, politisk og organisatorisk for konfrontasjon med dette samme borgerskapet. Ingen ønsker den konfrontasjonen, men den er nødvendig for å «redde vår jord». Uten den brenner kloden opp.

Kilder:

1. <https://www.aftenposten.no/norge/i/P9RVR/jeg-likker-ikke-aa-si-at-jeg-hadde-rett-men-fakta-taler-for-seg-selv>
2. <https://www.bygg.no/article/1463491>
3. <https://www.globalccsinstitute.com/resources/global-status-report/>
4. For en kort drøfting av KoL, se https://digilib.uhk.cz/bitstream/handle/20.500.12603/494/EKELANDAnders_Rong_KANG_Jaroslav_KOVARNIK_Eva_HAMPLOVA.pdf?sequence=1&isAllowed=y
5. <https://no.wikipedia.org/wiki/Hydrogenmotorvei>
6. <https://www.ge.no/geavisa/sv-frykter-toget-norsk-vindkraft-har-gatt/>
7. For eksempel Sandbak om «offsets»: <https://sandbag.be/index.php/2010/08/27/is-the-eu-about-to-trigger-a-major-reform-of-international-offsetting/> eller CMW om gratiskvoter: <https://carbonmarket-watch.org/2019/03/28/industry-should-stop-clinging-on-to-pollution-freebies-and-start-focusing-on-climate-solutions/>

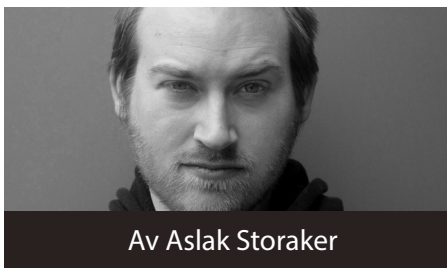
“Hvorfor et borgerskap som ikke har klart å lage en reell internasjonal avtale på 30 år, utover frivillige bidrag a la Parisavtalen, skulle klare å kutte 50% av dagens utslipp på 9 år, burde vært den røde tråden gjennom en bok med tittelen «Kloden brenner.”

Gasskraftverk

Michel A. Lebowitz: The contradictions of real socialism

Montley Review Press, 2012. 216 s.

Av Aslak Storaker

Hvorfor kollapset det planøkonomiske systemet i de realsosialistiske landene i Øst-Europa? Eller med andre ord, hva var motsetningene i systemet som hindret det i å reproducere seg selv over tid? Det er hva Michael Lebowitz søker å svare på i boka «The contradictions of real socialism». Lebowitz tar utgangspunkt i marxistisk analyse av et samfunnssystem som en «totalitet» av ulike økonomiske aktørers samspill med hverandre, og baserer studien på data og analyser fra tidligere østeuropeiske økonomer. Sjøl om den noen ganger blir litt overordnet og lite konkret, blir den aldri overfladisk.

Partiet og arbeiderklassen

Det er særlig Sovjetunionen i perioden mellom stalinismen og perestrojka (ca. 1950 – 1985) Lebowitz ser på. Man kan også si at det var perioden der den opprinnelige industrialiseringen var unnagjort, og en prøvde å gå fra ekstensiv til intensiv utvikling (bygge mer effektive fabrikker

med færre arbeidere heller enn flere fabrikker med flere arbeidere), produsere mer forbruksvarer relativt til tungindustri og jernbane (klær og husholdningsredskaper snarere enn jern og stål), og der den stalinistiske terroren blei erstatta med økonomiske incentiver og bonuser som styringsverktøy.

Et av de negative kjennetegnene ved realsosialismen var den kroniske varemangelen for forbrukerne. Dette skapte et annet kjennetegn ved systemet, nemlig hamstring av varer når de gikk an å få tak i, som igjen forsterka problemet med varemangel. Motsatt av det som kjennetegner kapitalistiske kriser, overproduksjon og underkonsumpsjon, mener Lebowitz altså at en kjennetegn ved realsosialismen var underproduksjon og overkonsumpsjon.

Lebowitz viser deretter hvordan disse problemene oppsto ved å identifisere tre hovedaktører i det økonomiske samspillet. Partiet («the vanguard») som fastsatte de overordnede planene for økonomien, direktørene på de statlige foretakene som hadde ansvar for å sette planene ut i livet basert på lokale delmål, og arbeiderklassen som arbeida på foretakene.

Det brukes en del plass i boka på forholdet mellom partiet og arbeiderklassen. Mens arbeiderne hadde liten eller ingen innflytelse over den faktiske økonomien, var den offisielle linja at partiet styrte på vegne av arbeiderklassen og at planens overordnede målsetting var å tjene arbeiderklassen og utvikle produktivkreftene nok til at en i framtida kunne gå fra sosialisme til kommunisme. Lebowitz argumenterer for at det fantes en implisitt «samfunnskon-

”Motsatt av det som kjennetegner kapitalistiske kriser, overproduksjon og underkonsumpsjon, mener Lebowitz altså at en kjennetegn ved realsosialismen var underproduksjon og overkonsumpsjon.”

"The profound understanding in this new book of why twentieth-century attempts at constructing socialism failed must be an essential element in the socialist renewal emerging amid the first great capitalist crisis of the twenty-first century."

—Leo Panitch, editor, *Socialist Register*

THE
CONTRADICTIONS
OF
"REAL SOCIALISM"

THE CONDUCTOR AND THE CONDUCTED

MICHAEL A. LEBOWITZ

trakt» mellom partiet og arbeiderklassen som til en viss grad blei akseptert av begge parter. Denne gikk ut på at arbeiderne aksepterte at partiet styrte i deres navn, mot at de fikk oppfylt arbeiderbevegelsens tradisjonelle krav om garantert arbeid, prisregulering av basisvarer, jevnlig økt realinntekt og sosial velferd. Han skriver interessant om hvordan det etter Stalins død blei innført reformer som gjorde det ulovlig for direktørene å sparke en arbeider uten skjellig grunn, og at avskjedigelsen også måtte godkjennes ved votering av den lokale fagforeninga. En avskjediga arbeider hadde også rett til å anke avskjedigelsen til rettsvesenet, der de oftest fikk

medhold til å få jobben tilbake. Dette ga trygghet til arbeiderne, mens direktørene og mange økonomer opplevde det som et hinder for å rasjonalisere og effektivisere driften.

Partiet og direktørsjiktet

Forholdet mellom den overordnede planen og direktørenes oppfyllelse av planens delmål blei forsøkt løst ved å gi bonuser til bedriften og direktørene sjøl dersom de oppfylte eller helst overoppfylte planen. Dette ga imidlertid ikke incentiver til direktørene for å arbeide rasjonelt for å oppfylle planen som helhet. Et av problemene med planmålene var at f.eks. planmål om å øke mengden produsert pa-

pir kunne bli løst ved å produsere tykkere papirark istedet for flere papirark. Det kunne også gjøre at man produserte varer av dårlig kvalitet fordi bonusen var knytta til kvantitet heller enn kvalitet. Det førte også til hamstring av råstoffer, under bordet-avtaler med andre bedrifter eller partifunksjonærer, og ikke minst til at man underrapporterte hva man var i stand til å produsere slik at man lettere kunne overoppfylle planen. Alle disse dysfunksjonalitetene skada ikke bare økonomien, men gjorde det også svært vanskelig for partiledelsen å lage gode overordna planer. Et annet problem for effektiviseringen av økonomien, men som isolert sett kunne være et gode for den enkelte arbeider, var

“For å bedre oppfylle planmålene begynte bedriftene sågar med å produsere varer utenom planen for å bytte med andre bedrifter, altså oppsto også vareproduksjon retta mot markedet på samme måte som i kapitalistiske bedrifter.”

at bedrifter så godt som aldri blei vedtatt nedlagt av hensyn til arbeidsplasser. Dette gjorde at direktører kunne styre forelda bedrifter med utdatert teknologi uten å bli utsatt for den «kreative destruksjonen» som kjennetegner kapitalismen.

Direktørene hadde ikke makta som private kapitalister har til å øke utbyttingsgraden av arbeiderne: De kunne verken sette ned lønningene eller innføre ny arbeidsparende teknologi som ville føre til avskjedigelser av arbeidsstokken. De hadde derimot incentiver til å gjøre det, og det mener Lebowitz betyr at det lå en underliggende kapitallogikk hos direktørene som sto i konflikt med styringslogikken til partiledelsen. For å bedre oppfylle planmålene begynte bedriftene sågar med å produsere varer utenom planen for å bytte med andre bedrifter, altså oppsto også vareproduksjon retta mot markedet på samme måte som i kapitalistiske bedrifter. Dette gjaldt ikke bare den enkelte bedrift, det oppsto også konkurranse mellom departementer. Der en bedrift underlagt et departement kunne sende varer til en bedrift underlagt det samme departementet som befant seg på den andre siden av landet, i stedet for en bedrift i nabobyen som også hadde behov for varene men var underlagt et annet departement.

Partiledelsen var fullstendig klar over problemene med interaksjonen med direktørene, og den nærliggende løsningen

var å gjøre planene mer detaljerte både når det gjaldt informasjonsinnhenting og kommandoer (vekt på kvalitet i tillegg til kvantitet osv.), som igjen førte til et stadig mer oppsvulmet byråkrati for å prosessere all informasjonen.

Overordna var det to løsninger som blei diskutert i partiledelsen. Det ene var å styrke kontrollen av direktørene og økonomien gjennom å gjøre styringen og informasjonssystemet mer effektivt gjennom å satse på datateknologi til å administrere økonomien. Alternativt kunne man gi direktørene større rettigheter til å benytte seg av markedskrefter og «fleksibilitet» ved å svekke jobbgarantien og prisreguleringen.

Den første løsninga blei møtt med overveldende motstand fra direktører, byråkrater og økonomer. Den siste løsningen blei møtt med motstand fra arbeiderklassen som brudd på den sosiale kontrakten. Lebowitz ser i stor grad dette som en klasse- og idékamp mellom arbeiderklassen og direktørsjiktet, som endte med at direktørsjiktet vant da partiet under Gorbatsjovs ledelse svekka arbeidernes rettigheter til fordel for markedsreformer. Jeg savner imidlertid en mer konkret drøfting av hva som skjedde i Gorbatsjov-perioden og konkret hvilke hendelser og mekanismer som ledet til Sovjetunionens sammenbrudd. Dette diskuteres dessverre bare indirekte og prinsipielt.

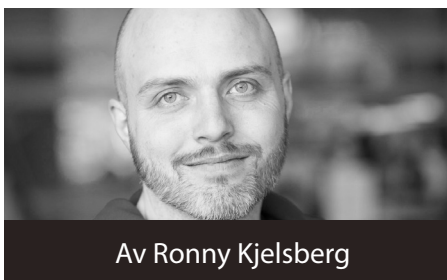
Ingen sosialisme uten demokrati

Som en mer overordnet kritikk vektlegger Lebowitz det autoritære og paternalistiske forholdet mellom partiet og arbeiderklassen, men også innad i partiet mellom toppledelse av lokalavdelinger, og mellom veteraner og nye medlemmer. «Det er et samfunn som ikke kan produsere sosialistiske mennesker». (s. 83) Det var rett og slett umulig å bygge en varig sosialisme når arbeiderklassen sjøl verken styrte produksjonen eller hadde rett til å organisere seg fritt. Han konkluderer da også med at «Problemet til realsosialismen var ikke et resultat av særskilte omstendigheter (f.eks. økonomisk tilbakeleggenhet) men der teorien som blei anvendt var korrekt. Tvert i mot så er avantgarde-marxismen («vanguard marxism») en deformert marxisme, og hvis den ikke blir utfordret så vil resultatene der den blir anvendt i det store og det hele gjenta seg under alle slags forhold». (s. 173) Det holder ikke å bare vektlegge utviklingen av produksjonsmidler under statlig kontroll og med sosial distribusjon, arbeiderklassen må sjøl lede og organisere produksjonen.

Dette er utvilsomt riktig. Men i tillegg til denne grunnleggende problemstillingen, mener jeg boka også tar opp konkrete problemer i realsosialismen som det er verdt å være oppmerksom på vil kunne oppstå også i demokratiske forsøk på å bygge et sosialistisk samfunn.

Viktig bok om vanskelig tema

Aldri tie, aldri glemme - En bok fra AUF ti år etter terroren

Av Ronny Kjelsberg

Dette er en vanskelig bok å gi en rettferdig anmeldelse av. Rett og slett fordi den er full av tekster fra folk som har blitt direkte utsatt for etterkrigstidens mest brutale terrorangrep, og folk som har mistet noen av sine nærmeste i det samme angrepet, og jeg ikke tror det er mulig for noen som ikke selv er i den situasjonen å sette seg helt inn i hvordan det er.

Likevel er det viktig å nettopp ta opp terroren til ny debatt nå ti år etter, og det er et av hovedpoengene i boka. For lenge har folk i Ap og AUF vært stille, ikke minst på grunn av usmakelige anklager om å "bruke 22. juli-kortet", mens andre kanskje har vært stille nettopp for ikke å gå inn og snakke på vegne av AUF og å trå i deres reir. Men det må vi slutte med. Høyreekstremismen og normaliseringen av den har fortsatt mens vi holdt kjeft, noe som også er et gjennomgangstema i boka.

Boken er en artikkelsamling med mange ulike bidragsyttere, de fleste, men ikke alle, med AUF- eller Ap-bakgrunn. Boken innledes med et forord som ble den siste teksten LO-leder Hans-Christian Gabrielsen skrev før han tragisk gikk bort. Deretter er den delt i fire deler: Livet etter terroren,

Det politiske oppgjøret, Høyreekstremismens røtter og Veien videre.

Noen av de sterkeste tekstene kommer i bokens første del. Arne Emil Okkenhaugs tekst om å miste et barn på Utøya måtte jeg ta flere pauser i lesingen av, og både her og andre steder i boka kjente jeg på et intenst sinne. En ting er å miste noen du er glad i - det opplever de fleste av oss i løpet av livet. Er vi heldige er de i sin alderdom. Men å miste et barn, ikke gjennom sykdom eller en ulykke, men gjennom et bevisst terrorangrep - det virker, unødvendig, i mangel på et bedre ord, på et helt annet nivå og jeg blir rett og slett forbannet ved tanken på det. Ikke bare på terroristen, men på de som skapte ham gjennom å spre giftige drypp og borgerkrigsretorikk både i sosiale og tradisjonelle media over mange år.

Dette siste er det flere som kommer inn på og Liv Tørres tekst om at varselklokkene ringer er også en av bokens sterkeste tekster. Hun peker på hvordan høyreekstrem retorikk stadig legitimeres og hvordan bl.a. "Lederne for partiet terroristen hadde vært en del av [ikke tok] ansvar for å gjennomgå egne rekker", og hvor-

dan "Ytringsfriheten [virkelig fikk] vind i seilene først da folk kunne bruke den for å mobilisere mot hodeplagg og religion". Dette repeterende forsøket på å gjøre debatter om høyreekstremisme om til ytringsfrihetsdebatter er kanskje en av de mest ødeleggende avsporingene av offentlig debatt de siste ti årene.

I og med at det er en bok som ikke bare er av, men også skal være for AUF, er det ikke overraskende at noen av bidragene er mer interne, og kanskje ikke treffer de som ikke er en del av Ap eller AUF like godt. Det kan likevel ikke være noe som trekker boken ned, siden den åpenbart også skal ha en intern funksjon, og den andre delen av boka er nok den som er mest preget av dette. Her kommer en rekke AUF-ledere med historier om erfaringen både fra Utøya, men også om gjenoppbyggingen av AUF etter terroren, og i denne delen får vi også høre om prosessen rundt Utøyas gjenoppbygging. Når det er sagt er det også her mye både interessant og viktig informasjon for den jevne leser.

Den fjerde delen om høyreekstremismens røtter har både viktige mer erfaringsbaserte bidrag fra Tonje Brenna og Hawa

"Jens Stoltenbergs ord om "aldri naivitet" etter 22. juli er dessverre blitt stadig gjort til skamme av norsk offentlighet i de ti årene som har fulgt"

ALDRI

EN BOK FRA AUF,
TI ÅR ETTER
TERROREN

TIE,

ALDRI

GLEMME

Muuse (Stiftelsen 10. august) om rasisme, høyreekstremisme og muslimhat, i tillegg til to tekster med et mer akademisk/forskerblikk om hat mot Arbeiderpartiet og høyreekstreme konspirasjonsteorier i en lengre historisk kontekst fra Terje Emberland og Kjetil Braut Simonsen. Begge gir viktig innsikt, og alle fire bidragene er nyttig ballast å ha i bakhodet når man tråler moderne kommentarfelt, Facebooktråder eller tvilsomme blogger som kaller seg nettaviser. Et idéhistorisk blikk gjør det lettere for deg å avsløre ekstremismen når du møter den.

Den siste delen skal peke framover og i tillegg til et interessant sidestill om terroren og humor fra Dag Sørås, tar både Hege Ulstein og Snorre Valen noen kraftige oppgjør med den politiske debatten etter 22. juli.

Nettopp dette siste er en gjenganger i boka. Det at det er mange bidragsytere gjør at en del av de samme poengene kommer opp på nytt, men det har også en styrke - det viser at det er ting mange har kjent på. Heller enn å vise de høyreekstremerne ut døra og pent si at selv om dere har ytringsfrihet har ikke vi noen plikt til verken å lytte til dere eller å tilby dere spalteplass, har store deler av norsk offentlighet tilbudt rene ekstremister store plattformer hvor de kan spre sitt budskap mye videre enn de kunne før terroren.

Ikke bare får HRS statsstøtte for å drive en blogg som spyr ut livsfarlige paranoid konspirasjonsteorier om muslimer, de får til og med opprettet en helt egen budsjettpost siden de åpenbart ikke kvalifiserer til noen ordinære støtteordninger. Og terroristens forbilde, Fjordman, får Fritt Ord-støtte og forsiden på Aftenposten til-

"Tankegodset som ga oss 22. juli skal ikke koseprates med - det skal nedkjempes med alle de midlene vi har innenfor demokratiet"

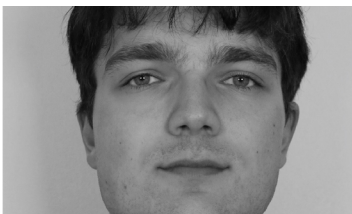
budt for å klage over hvor dårlig stakkars han er blitt behandlet (som altså bare er møtt med fordømmende ord og verken blitt bombet eller skutt på). Alt Right-strategen Steve Bannon får på sin side ukritisk koseprate foran en samlet norsk presse på Nordiske Mediedager, og så bortetter. Jens Stoltenbergs ord om "aldri naivitet" etter 22. juli er dessverre blitt stadig gjort til skamme av norsk offentlighet i de ti årene som har fulgt.

Norsk høyreside utfordres også, og også her fremstår skuffelsen stor blant flere forfattere. Nevnte anklager om "22. juli-kortet" treffer nok ekstra hardt, men det gjorde også Sylvi Listhaugs anklage om at Ap støttet terrorister som spiller på tradisjonelle høyreekstreme konspirasjonsteorier om Arbeiderpartiet som en 5. kolonne. Unnskyldningen måtte hales ut av henne, og hun trakk den prompte tilbake i sin påfølgende bok. I dag er hun Frp-leder. Der Høyre-politikere tidligere ville tatt kraftig til motmæle mot en del utspill fra høyrefløyen i Frp har det nå vært stille, med unntak av Erna Solbergs parodiske "ville ikke brukt de ordene". Regjeringsmakt er tydeligvis viktigere enn å trekke opp klare grenser mot ytre høyre. Frps eget oppgjør med de "nasjonalkonservative" ble trukket tilbake like kjapt som Listhaugs unnskyldning.

Både mot høyresidens manglende oppgjør og mange medieaktørers øredøvende naivitet er det åpenbart viktig med både kunnskapsspredning og en mer aktiv politisk holdning. Tankegodset som ga oss 22. juli skal ikke koseprates med - det skal nedkjempes med alle de midlene vi har innenfor demokratiet.

Det er denne boka en viktig påminner om, og det er en lett tilgjengelig og god kunnskapsbase til å starte den jobben med, sikkert for AUF'ere, men også for mange andre.

Rødt mellom klassesamarbeid og refleksjon

Av Mikael Lyngaas,
styremedlem i Rødt Oslo Vest

Denne artikkelen ble opprinnelig skrevet som en del av en debatt på nettsiden *Raud Tid* som svar til Mats Alfred Olsens artikkel om mangelen på teoretisk og programmatisk marxisme i Rødt. Denne debatten er som jeg viser i denne artikkelen absolutt ikke ny, og det at den dukker opp igjen og skaper engasjement i partiet viser til nytt engasjement rundt marxisme, da spesielt blant de yngre.

Selv om argumentene til Olsen ikke er spesielt interessante så peker de mot en rekke viktige problemstillinger rundt Rødt som parti. Spørsmålet jeg reiser i denne artikkelen er ikke om Rødt er et forlatt prosjekt eller ikke, slik som Olsen hevder i sitt svar til artikkelen min.¹ Så lenge Rødt er det partiet med flest revolusjonære så er det der det viktige arbeidet på venstresida vil skje. Det spørsmålet jeg prøver å besvare i denne artikkelen er hvordan vi kan forstå situasjonen som partiet befinner seg i og hvordan vi kan forandre det til fordel for en pragmatisk og revolusjonær politikk.

I artikkelen *Rødt mellom reform og revolusjon* argumenterer Olsen at mye av røttene til problemene rundt Rødts rolle som et sosialistisk parti ligger i mangelen på marxistiske begreper i programmet.² Det er ingen tvil om at Rødts prinsippprogram er langt fra så radikalt som sosialistiske programmer som nå er langt over 100 år gamle. Olsen identifiserer rett at Rødt befinner seg i en vanskelig posisjon mellom kommunisme og reformisme, men årsaken til denne utviklingen, fra det revolusjonære AKP(m-l) til dagens parti, blir totalt utelatt, noe som kanskje peker på forfatterens motvilje til partiet.

Historisk bakgrunn

Hvis vi tar en titt på Rødts historie fra AKP-tida fram til sammenslåingen med Rød Valgallianse (RV) i 2007 så finner vi mye både god og dårlig marxistisk teori og praksis. Det er nemlig denne historien som legger grunnlaget for Rødts langsomme høyredreining.

Hvordan har det blitt slik? Mye av grunnen ligger nok i det at under sammenslåingen av AKP og RV så gikk fokuset vekk fra å bygge kadrene i partiet og å drive utenomparlamentarisk arbeid over til å fokusere på valgkamp og å bygge opp partiet som et masseparti. I tida før denne samlingen hadde AKP blitt mindre innflytelsesrikt og var tvunget til å gi opp tro-

“Rødt har knapt tenkt ut en realistisk strategi for å bygge sosialisme og faller mellom to stoler: den revolusjonære og den reformistiske.”

Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek

Fra stiftelsesmotet til AKP (ml) i 1973. Foto fra Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek.

en på Kina som sosialismens siste bastion som så sårt hadde motivert kadrene på midten av 70-tallet. Tron Øgrim identifiserer den første krisa til 1978-79 der hele den vestlige maoistiske bevegelsen var handlingslammet i de vanskelige spørsmålene rundt støtte til Deng Xiaopings kapitalistiske restaurasjon i Kina, samt en rekke interne parti-problemer.

På 1990-tallet fjernet de "(m-l)" fra navnet og kasta fra seg gamle slagord rundt proletariats diktatur og væpna revolusjon. Tida før dannelsen av Rødt er også svært prega av "eurokommunismen" som sveipete de europeiske kommunistpartia på 70- og 80-tallet. Denne vendingen førte de tidligere "offisielle" kommunistpartia inn i reformisme og klassesamarbeid noe som skapte stor splid.³ Etter Sovjetunionens fall ble det britiske kommunistpartiet CPGB og det italienske partiet PCI, som i 1976 fikk 34.4% av stemmene, lagt ned. Dette kom også til å skape konflikt og brudd i Norges Kommunistiske Partis sine kretser.

Selv om AKP og RV ikke var tilhengere av Sovjetunionen etter Stalin-tida så var 1991 en enorm utfordring for den kommunistiske bevegelsen. Dette forsterket høyresiden i AKP og RV sin tro på at revolusjon i det 21. århundre kan komme som resultat av parlamentarisk flertall. Olsen peker på det at Rødt har knapt tenkt ut en realistisk strategi for å bygge sosialisme og faller mellom to stoler: den revolusjonære og den reformistiske. Ut fra Rødts nåværende retning betyr "sosialistisk folkestyre" noe sånn som flertallsregjering leda av partiet. Selv om Bjørnar Moxnes ved flere anledninger har sagt at Rødt går mot regjeringsmakt så er det ikke stadfesta i noen offisielle dokumenter. Programmet gir uttrykk for en mer utenomparlamentarisk strategi, men den overordnede politikken ført av ledelsen gjør ikke dette. Om målet er parlamentarisk flertall, revolusjon eller noe annet forblir et stort spørsmålsteget.

"I et sosialistisk samfunn vil representati-

ve folkevalgte organer måtte få langt større makt enn de får under kapitalismen. Slike forsamlinger må ha overordna kontroll med økonomien og statsapparatet" (Rødts prinsippprogram side. 16)

Er disse representative og borgerlige folkevalgte organene de samme som vi har i Norge i dag? Vi har ingen grunn til å tro noe annet. Det er åpenbart at sosialisme ikke blir innført "ovenfra" gjennom borgerlig parlamentarisme, men gjennom utenomparlamentariske midler og aktiv kamp. Programmet til Rødt diskuterer byggingen av utenomparlamentarisk makt, men er svært vagt på hva dette innebærer. Er det arbeiderråd? Samvirke-lag? Lokallag? Programmet gir ingen klare svar annet enn at Rødt ønsker å "utvide" demokratiet og kaller denne utvidelsen sosialisme.

Vi kan tro at mye av vagheten i programmet er et resultat av to fenomener: (1) at partiet har vært lite opptatt av marxisme i mange tiår og (2) at lederskapet ikke øn-

“Programmet til Rødt diskuterer byggingen av utenomparlamentarisk makt, men er svært vagt på hva dette innebærer”

sker å vifte med sabelen mot borgerskapet og fremstå som truende. Dette handler nok mest om Rødts ønske om å fremstå som stuerne og å distansere seg fra påstander om kommunisme, ikke så ulikt de borgerlige sosialistene i Marx og Engels sin tid. Men problemet til Rødt er ikke bare at programmet er lite å skryte av, skal vi analysere dagens problem gjelder det å se på selve partistrukturen og hvordan den forsterker og viderefører denne høyredreiningen.

Partistruktur

Under AKP(m-l)-tida var kaderparti-modellen viktigst. Dette baserte seg på bolsjevikenes demokratiske sentralisme som når det trengtes kunne løfte vanlige partimedlemmer opp til å bli “profesjonelle revolusjonære”. Utviklingen og skoleringen av kadrene ble derfor veldig viktig for AKP, på godt og vondt. Intern debatt ble tatt i medlemsbladet *Tjen Folket*, mens de viktigste avgjørelsene ble tatt sentralt. Selv om AKP ikke kan sies å ha praktisert demokratisk sentralisme spesielt bra så had-

de det klare fordeler framfor Rødts byråkratiske og «desentraliserte» sentralisme.

I dagens Rødt er medlemstall viktig, kvantitet over kvalitet. Å være medlem handler om å betale kontingent og forhåpentligvis delta litt lokalt og under valg. På papiret er Rødt et desentralisert demokratisk parti, men det tar ikke helt for seg de reelle forskjellene i strukturen. Lokalt kan lokallagsledere holde mye makt, men nasjonalt ganske lite. Makta ligger likevel i sentralstyret og i stortingsgruppen som ofte er isolert lokallaga. Dette gjør at korrespondansen mellom lokalt og nasjonalt ofte blir knapp, derav kan vi kalle Rødts struktur «byråkratisk sentralisme». Debatt og kritikk blir forbeholdt møter, men blir sjeldent beregnet nok tid til. Selv om Rødt sitter på både avisa *Rødt Nytt* og tidsskriftet *Gnist* så er avisa ren valgkampmaterie og tidsskriftet lest av en ytterst smal prosentandel av medlemsmassen.

Naturligvis har ledelsen i partiet langt større rekkevidde når det kommer til å

føre debatt offentlig i ettersom at de får lettere tilgang til artikler og intervjuer i de store dagsavisene. Dette gjør at politikken som blir utforma sentralt ofte møter liten motstand fra medlemsmassen. Uten et ordentlig debatt-organ blir mye av debatten rundt partiet, ideologi og programma forbeholdt landsmøtet og diverse sosiale medier som ikke egner seg for konstruktiv kritikk og diskusjon. Dette betyr også at uoffisielle organ kan få større innflytelse på partiet. Det vil si alt fra borgerlige tenketanker til facebook-grupper dominert av konspirasjonsteoretikere.

Studering og partiskole

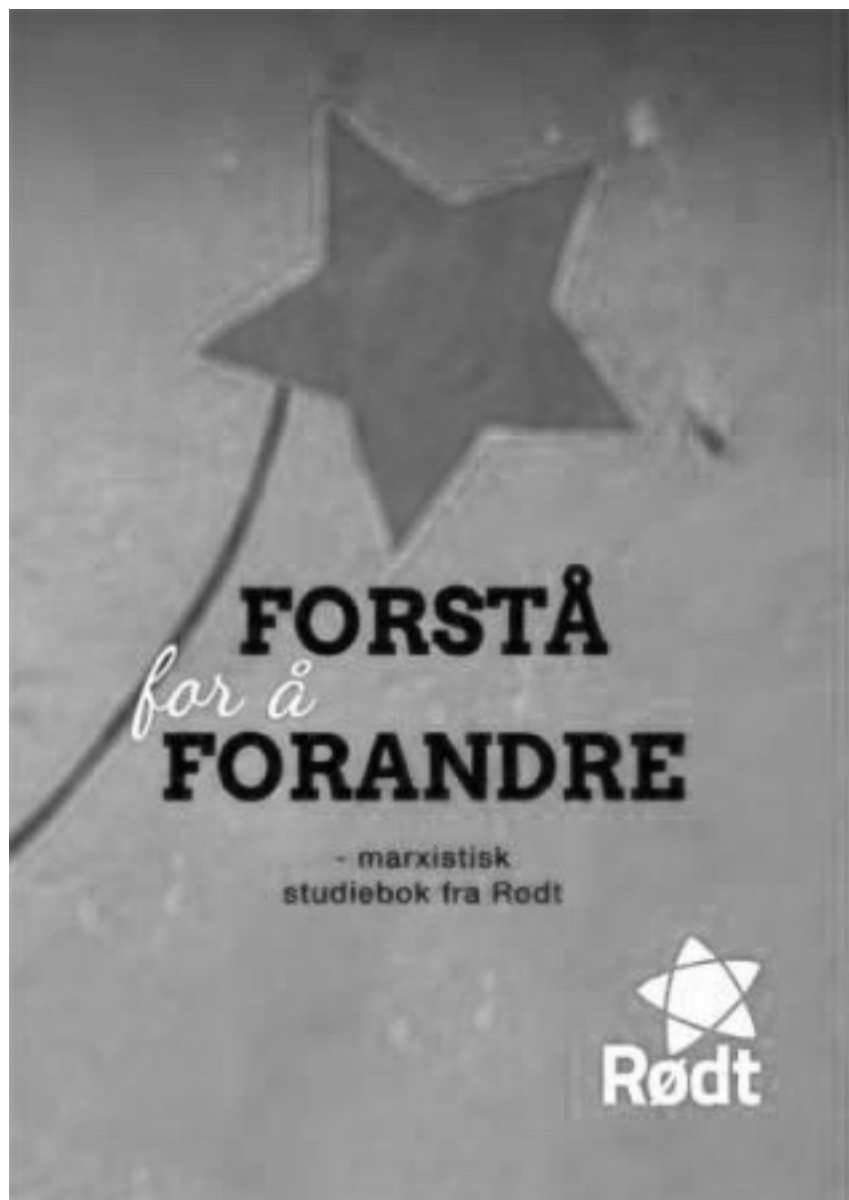
En av de tingene som Rødt har vist klartest er at de ikke legger mye vekt på å utvikle partimedlemmenes politiske kunnskaper. Her ser vi et klart skille fra AKP(m-l).

Uten å diskutere hvorvidt AKP sine studiehefter var bra eller dårlige så var de som parti dedikert til å grundig skolere sine medlemmer i grunnleggende marxistisk analyse og historie. Disse studiehefte-

Voting under Rodts landsmote i 2017. Foto av Brage Aronsen.

"Uten å diskutere hvorvidt AKP sine studiehefter var bra eller dårlige så var de som parti dedikert til å grundig skolere sine medlemmer i grunnleggende marxistisk analyse og historie."

Rødts studiemateriale er mangelfullt, mener artikkelforfatteren.
Her studieboka Forstå for å forandre.

ne hadde forskjellige "trinn" slik som med skolebøker og dekket alt fra norsk økonomi til situasjonen i Kina. En kan fint kritisere mye av innholdet i disse heftene som dogmatiske og preget av intern stridighet i partiet, men det var alltid et mål i den tidlige perioden at alle medlemmer skulle ha en forståelse av marxismen. En kan si at AKP, slik som de fleste tidligere kommunistpartier, hadde en gjennomgående partiskole og en kultur for å studere.

Dette er noe som Rødt i senere år har prøvd å få til i senere år med lite hell. Deres mini-hefte *Forstå for å forandre* forsøker å være en kortfatta innføring i grunnleggende marxisme ved å dekke en rekke tema uten å gå inn i dybden på noen. Gjennomføringen av studiesirklene rundt dette heftet er også i mange lokallag mindre imponerende. Studering av marxisme i Rødt har blitt en hobby for spesielt interesserte og akademikere, ofte med li-

ten innflytelse innad i partiet. Dette betyr også at de som sitter på mye kunnskap sjeldent får muligheten til å videreformidle kunnskapen.

"Så lenge den teoretiske erkjennelse bare er et privilegium for noen få "akademikere" i partiet, står det alltid i fare for å komme på avveier. Først når den store arbeidermasse selv har tatt den vitenskapelige sosialismens skarpe og pålitelige våpen i sin hånd, vil alle småborgerlige anføkter, alle opportunistiske strømninger løpe ut i sanden. Da vil bevegelsen stå på trygg og fast grunn. "Det er mengden som gir utslaget." - Rosa Luxemburg, Reform eller revolusjon

Det må likevel sies at studier og en partiskole i seg selv ikke er en endelig løsning for Rødts problemer. Det finnes tross alt plenti med kommunistiske mikropartier, inkludert NKP, som driver studier, men

som har en gjennomgående feil politikk på flere områder.

Fagopposisjon eller pampevelde

Selv om Rødt er det partiet som står hardest på arbeidernes krav så er de også et av de minst proaktive partiene på venstresida når det kommer til samarbeid med fagbevegelsen. Tanken om at Rødt ikke kan være kritisk mot fagbevegelsen har til nå bare ledet til en blind støtte, istedenfor å reise tillitsvalgte og fagorganiserte Rødt-medlemmer til opposisjon mot ledelsen i fagforeningene når de inngår ugunstige kompromiss. Ironisk nok så leder denne støtten ikke til direkte til støtte til grasrota i fagbevegelsen, men en direkte støtte til fagforeningsledelsen. Selv om få seksjoner av grasrota i fagbevegelsen er radikale eller sosialister så er det veldig mange som så altfor ofte føler seg skuffet og betrådt av ledelsen villighet til å inngå kompromiss med arbeidsgivere og NHO.

“Istedenfor å mobilisere medlemmer, tillitsvalgte og sympatisører i fagbevegelsen til opposisjon mot ledelsen har Rødt påtatt seg en passiv rolle”

Før Rødt fjernet det fra prinsippprogrammet så hadde man et glimrende begrep for å beskrive ledelsen i fagbevegelsen. Nemlig som et «pampevelde».

Rødt har ofte blitt kritisert av den AP-tro ledelsen i fagbevegelsen og blir nektet valgkampstøtte fra Fagforbundet på grunn av partiets kritikk av eiendomsretten og arbeidsgivere. Det er klart at ledelsen i fagbevegelsen er mer opptatt av å bevare et fungerende trepartssamarbeid, da med arbeiderne på bunnen, enn å kjempe for retten til arbeid, 6-timersdagen osv. Istedenfor å mobilisere medlemmer, tillitsvalgte og sympatisører i fagbevegelsen til opposisjon mot ledelsen har Rødt påtatt seg en passiv rolle. 2020 så en stor oppgang i streiker, og potensialet for en radikal grasrot er til stede, men ikke uten pågangsmot. Mye kan tyde på at Rødt ser på den parlamentariske politikken og arbeidet i fagbevegelsen som totalt avskilte, noe som hindrer en deltakende og radikal fagforeningsstrategi.

Konklusjon

Det overordnede målet til Rødt er enda på papiret det klasseløse samfunn, men om de virkelig skal være konsekvente på dette

så må man begynne å se på hvilken retning ting går i. Hvis Rødts nåværende mål er (1) gjøre gode valg og (2) kontinuerlig medlemsvekst uten fokus på fagbevegelsen, politisk skoloring, diskusjon rundt sosialistisk strategi og debatt så vil Rødt bevege seg stadig nærmere samarbeid med Arbeiderpartiet og Senterpartiet i spissen. Kommunismen skal visst da oppnås i samarbeid med anti-kommunister! Det bør være åpenbart at det umulig kan lede til noe annet enn å synke enda dypere inn i parlamentarismens kvikksand.

Problemet er ikke at Rødt ikke bruker visse marxistiske begreper, men at de gjennom tiår har latt seg vanne ut, gått i forskjellige politiske blindveier og latt seg trollebinde av venstrepopulismen som har stukket pinner i hjula for marxistene i partier som Syriza i Hellas og Podemos i Spania. Det at rollen til Rødt som revolusjonært parti ikke blir reflektert over er en av årsakene til at disse problemene ikke blir tatt hånd om.

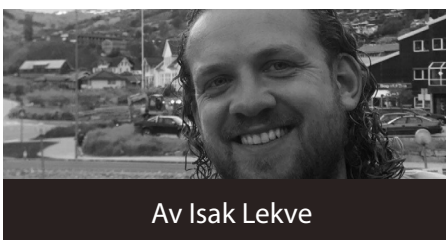
Målet med å reflektere rundt Rødts rolle er ikke å gjenopplive AKP(m-l), men å lære av historiske feil og ta de nødvendige lærdommene. Det Rødt trenger i praksis

er en stor forandring i partiets struktur, overordnede mål og strategi, da vil de marxistiske begrepene og teoriene florere igjen. Uten en slik venstredreining er vi bundet til å begå samme feil som tidligere partier.

Kilder:

1. Raud Tid <https://www.raudtid.no/2020/08/21/svar-til-rodt-mellom-klassesamarbeid-og-refleksjon/>
2. Raud Tid “Debatt: Rødt mellom reform og revolusjon” 12. August. 2020 [raudtid.no](https://www.raudtid.no)
3. Eurokommunismen som ideologi innretta seg på fredelig overgang til sosialismen gjennom parlamentariske kanaler. Trolig som resultat av Khrustsjovs politikk om fredelig sameksistens med vesten. Sovjetunionen hadde likevel for Khrustsjov blitt mer nasjonalistisk innretta og i stor grad gitt opp den internasjonale revolusjonen. Eurokommunismen i det spanske og italienske kommunistpartia gjorde at de innretta politikken sin til å bli i praksis sosialdemokrater med en ”kommunistisk vri” i form av symboler, historien og internasjonale møter. I Norge fikk denne retningen større gjennomslag i SV og i kretsen rundt Jøgen Vogt og Hans I. Kleven.

For en offensiv statlig klima- og industripolitikk

Av Isak Lekve

Teksten er en forkortet utgave av Lekves innledning på lanseringsarrangement for Sosialistisk framtid 20.05.2021, under tittelen «Det grønne industriskiftet. Limet i en rødgrønn seier, eller grønnmalt økonomisk nasjonalisme?»

Kritikken av Grønn Industri 21 er både informert, klok og velskrevet. Den tar likevel bare i liten grad stilling til de to viktigste målsetningene for prosjektet: Å løse klimakrisen og å utforme et felles prosjekt for arbeider- og miljøbevegelsen som kan bidra til rødgrønn valgseier i 2021.

Klimakrisen

Det som er viktig å være klar over er at alle scenariene for å nå 1,5 grad eller 2 grader og andre mindre alvorlige utfall – som selvsagt vil være alvorlige nok – fremstår stadig vanskeligere.

I FNs IPCC-rapport har verdens ledende klimaforskere gått gjennom mer enn 6000 publikasjoner for å analysere fremtidens energiforbruk, og basert på det, listet opp ulike scenarioer og hvilke tiltak som er

nødvendige i de ulike scenariene. I medianscenariet, så vil andelen fossil energi i 2050 være om lag en tredjedel. Men i henhold til Paris-avtalen så forplikter vi oss til å sørge for at verden er karbonnøytral fra 2050. Hvordan går det opp?

Det kan gå opp på tre måter. Enten (1) så er scenariet til IPCC feil, og vi lykkes med å bruke mindre fossil energi i 2050, ellers så (2) bruker vi såpass mye fossil energi men lagrer karbonet gjennom karbonfangst- og lagringssystemer – eller vi (3) bare slipper alt ut og sprenger togradersmålet.

Dette betyr det at det kreves handling for å unngå de verste scenariene, og det kreves handling nå. Eksempelen med karbonfangst- og lagring, er noe som nettopp ikke er kommersielt lønnsomt per i dag, og sannsynligvis ikke på lang tid, om noensinne. I seg selv er karbonfangst som en enkelt kan tenke seg *alltid* en fordyrende prosess, med mindre en klarer å lage noe gjennom fangsten som en kan bruke til noe.

Hvem skal ta de kostnadene?

Alternativt kunne vi tenke oss at mindre av energiforbruket i 2050 var fossil. Da kreves det massiv utbygging av fornybar energi. Hvem skal ta de kostnadene?

Dette er utgangspunktet for Grønn Indus-

tri 21. Det er ikke kommersielt lønnsomt å løse klimaproblemene, og det er ikke nok med de grepene som for eksempel regjeringen gjør ved å vri på avgiftssystemet fordi målet er så langt fremme, og det trengs en aktør som setter det målet og dirigerer ressursene i den retningen uten for mange tanker om at det en eller annen gang skal lønne seg. Staten, og da særlig den oljerike norske staten med 11 000 milliarder som er syltet ned i handle-gater i London, Wizz Air, og inntill i dag faktisk, boligutbyggere på den okkuperte Vestbredden. Er det ikke mer fornuftig å forsøke å bruke noen av disse pengene på å løse vår tids største utfordring?

Så kan en innvende at det finnes også en fjerde løsning på det paradokset fra IPCC: Vi kan bruke mye mindre energi totalt

“Alle scenariene for å nå 1,5 grad eller 2 grader og andre mindre alvorlige utfall – som selvsagt vil være alvorlige nok – fremstår stadig vanskeligere”

“Det skal skape nye industriarbeidsplasser, for det er fagbevegelsen opptatt av, og så skal det utvikle teknologi og produkter som kan løse klimautfordringene, for det er miljøbevegelsen opptatt av. Middelet er staten som dirigerer, setter mål og stiller med kapital.”

sett, og komme oss unna klimaendringene på den måten. Dette er kanskje min foretrukne løsning, og det en typisk vil si på den radikale venstresiden som jeg tilhører. Kapitalismen krever vekst, og da må vi bruke stadig mer energi. Hvis vi bryter med veksttvangen i kapitalismen, så er dette mulig. Jeg mener det ville vært den beste løsningen.

MEN: Det forutsetter altså at vi klarer å kvitte oss med kapitalismen. Har vi ikke jobbet, uten hell, med det i 150 år? Og så er det et problem til med å tenke på dette som hovedstrategi: Store deler av verden lever i fattigdom, og bruker knapt energi overhodet. Selv om venstresiden åpenbart først må ta de rikestes energibruk, så vil en slik strategi være svært vanskelig å gjennomføre uten å også be folk i fattige land om å si nei takk til innlagt strøm og motorisert transport.

FNs klimapanel hadde i hvert fall et tydelig svar: Det var uaktuelt for dem å lage scenarier som ikke også tok høyde for at vi skulle nå tusenårsmål om å redusere fattigdom. Og selv de er jo egentlig ikke veldig ambisiøse når det kommer til fattigdomsreduksjon. Dette er et dilemma.

Og jeg tror vel at selv om vi skulle klare en global avskaffelse av kapitalismen innen 2050, så vil vi ha behov for mer energi. Da sitter vi igjen med de utfordringene jeg har skissert opp.

Limet i en rødgrønn valgseier.

Det andre momentet jeg ville ta opp er dette med rødgrønn valgseier.

Det vi ser i norsk offentlighet, og har sett gradvis mer de siste årene, er en tiltakende polarisering mellom klima og industri. De som tjener på denne polariseringen er MDG, som rekrutterer stort i førstenevnte gruppe, men også Frp, som har gjort det til en hovedstrategi å være oljearbeidernes beste venn. Denne konflikten har kraft i seg til å sprengte den gamle rødgrønne alliansen. Arbeidsplasser eller klima liksom? Svaret er spesielt vanskelig for Arbeiderpartiet, og jeg personlig tror at nettopp oppfatningen av at Ap har vært uklare i dette spørsmålet, har bidratt til at de har mistet såpass mange velgere til Frp og Sp – som er mye tydeligere.

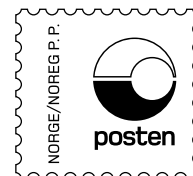
Hvordan kan en bygge bro over en slik uløselig konflikt?

Poenget med Grønn Industri var og er nettopp å være den broen, eller det limet, som kan forene disse ulike kreftene på venstresiden. Både arbeiderbevegelsen OG miljøbevegelsen.

Hvordan? Jo, fordi vi utvikler et felles prosjekt som begge bevegelsene kan slutte opp om. Vi bygger industri som bidrar til å bevare og videreutvikle arbeidsplasser. Det disse arbeidsplassene konkret skal gjøre er å utvikle teknologi og produkter som gjør at vi kan løse klimakrisen. Men da må selvsagt disse industriprosjektene være noe skikkelig. Noe som faktisk har evnen til å både skape arbeidsplasser OG utvikle løsninger på klimaproblemet.

Jeg kan ikke snakke på vegne av Grønn Industri 21, men alliansen har utformet en industripolitisk strategi som jeg i hovedsak støtter. Den skal løse to problemer. Det skal skape nye industriarbeidsplasser, for det er fagbevegelsen opptatt av, og så skal det utvikle teknologi og produkter som kan løse klimautfordringene, for det er miljøbevegelsen opptatt av. Middelet er staten som dirigerer, setter mål og stiller med kapital. På den måten forener vi alle gode krefter på rødgrønn side – vinner valget og kaster Erna Solberg og Sylvi Listhaug på historiens skraphaug.

RETURADRESSE
Sosialistisk fremtid
v/ Aslak Storaker
Kollåsveien 52
4900 Tvedestrand

Syende kvinne ved lampelys, Harriet Backer.

MED TELEFONEN I HANDA

Best å legge seg tidlig, kanskje
ringer de i kveld,
kanskje er 'e bruk for folk på
jobben likevel
Best å legge seg tidlig, med
telefonen på,
kanskje er 'e bruk for folk
akkurat nå

For når banken kanskje ringer
og spør om ubetalt termin
er 'e det greit å si,
kan 'ke snakke nå,
for jeg er på jobben min

Og jobben min er på hotell eller
i offentlig regi,
på skole eller SFO eller
aldershjemmets vaskeri
Kanskje kjører jeg lastebil eller
jobber på ei datafil
Sikkert er det, uten tvil,
jeg jobber om de vil.

For sjefen har ei liste,
med mange navn
Jeg må 'kke bli den siste,
det æ 'kke meg til gagn
Tidlig mårra, kvelden sein,
om jeg er fresk eller klein,
banken vil ha sitt,
og huset æ 'kke mitt.

Sjefen har ei liste,
med kvinner og menn
som venter på en telefon,
igjen og igjen
Tidlig mårra, kvelden sein,
om du er fresk eller klein,
banken vil ha sitt
og huset æ 'kke ditt.

Stein Buan